rijksuniversiteit groningen

Magazine voor alumni en relaties
Nummer 4, winter 2023

Broerstraat 5

In dit nummer:

Rouw in de literatuur
Middeleeuwse dierenrechten
Bert Wagendorp over vriendschap
Ziekenhuisafval beperken
Autonoom oorlogstuig

Sijbren Otto's ultieme doel: leven bouwen zonder DNA

rijksuniversiteit groningen

AOG school of management

Jezelf ontwikkelen op het gebied van mens, organisatie en leiderschap vormt de sleutel tot persoonlijk succes en het creëren van een betekenisvolle impact in de wereld om ons heen.

AOG School of Management

AOG School of Management biedt (toekomstige) leiders de mogelijkheid om hun visie te vormen, te veranderen én te verbreden. Door middel van unieke academische opleidingen met een vak-overstijgende blik en gericht op organisatievraagstukken die om een specifieke visie en leiderschap vragen. Om zo de vooruitgang voor te zijn.

Betekenisvolle ontmoetingen

In onze programma's vormen de betekenis-volle ontmoetingen een belangrijk facet. Vooraanstaande wetenschappers, filosofen en 'innovators' zorgen voor scherpzinnigheid, verwondering én reflectie op vakoverstijgende thema's en vraagstukken.

Bel of app vrijblijvend met studieadviseur Lisette Halmingh via 06 - 82 62 89 56 over de opleidingsmogelijkheden.

Onderstaand een selectie van de beschikbare opleidingen.
Voor meer informatie en een overzicht van de Master, MBA, leergangen en Masterclasses in 2024: aog.nl/opleidingen

Ontwikkel jouw leiderschap voor een effectieve organisatie

In de leergang 'Leiderschap in Management' verdiep je je in jouw kwaliteiten als leider. Wat is de invloed van leiderschap en verschillende besturingsvormen op de effectiviteit van organisaties. Het managen van grote groepen in steeds dezelfde samenstelling zal plaatsmaken voor andere vormen. Je leert besturingsproblemen te analyseren en te herkennen. Ook ga je reflecteren op je eigen rol en krijg je inzicht in het effectief inzetten van jouw leiderschap binnen je organisatie. Zo kun je snel schakelen tussen verschillende bedrijfsprocessen, waardoor je jouw organisatie of afdeling effectief en succesvol kunt managen en veranderen.
Startdatum opleiding: 14 mei 2024

Organisatieontwikkeling met de menskant als vertrekpunt

De leergang 'Mens- en Organisatieontwikkeling' richt zich op managers en professionals die hun organisatie willen voorbereiden op de toekomst waarbij de menselijke kant centraal staat. Hoe geef je organisatie-ontwikkeling vorm vanuit leiderschap in plaats van puur en alleen vanuit management? Hoe ontdek en bevorder je aanwezig talent en laat je teams beter samenwerken op basis van waarden en identiteit? Al deze vraagstukken worden vanuit verschillende invalshoeken verkend, voordat er wordt overgegaan tot interventie op organisatieontwikkeling.
Startdatum opleiding: 21 mei 2024

Strategisch leiderschap in een onzekere en onvoorspelbare wereld

In de leergang 'Strategisch Leiderschap' leer je hoe je strategische beslissingen neemt en mens & organisatie meeneemt in jouw koers. In de wereld van nu komen er talloze ontwikkelingen samen, waarvan niemand de uitkomsten kan voorspellen. De toekomst is weggelegd voor organisaties die waarde creëren door deze complexe problemen vanuit nieuwe perspectieven op te lossen. Hiervoor krijg je theoretische kaders aan-gereikt en word je een (stevigere) gesprekspartner in het management.
Startdatum opleiding: 6 juni 2024

REDACTIONEEL

REDACTIEB5@RUG.NL

We eindigen het jaar zoals we begonnen zijn: op papier. Gedrukt en bezorgd op 93.000 adressen. Dit winternummer gaat over vriendschap, liefde en mooi onderzoek. En helaas ook een beetje over oorlog.

Met liefde en zorg hebben we geprobeerd de verhalen van de geïnterviewden goed voor het voetlicht te brengen, uiteraard ook in de digitale nummers, afgelopen zomer en herfst. Helaas zijn de e-mails die de online edities aankondigden niet allemaal goed aangekomen en heb je deze afleveringen wellicht gemist. Gelukkig staan alle edities van *Broerstraat 5* op **www.rug.nl/broerstraat5**.

Klik deze winter de ongelezen edities eens aan en lees de nog altijd actuele verhalen In 2024 zullen de lente- en herfstnummers digitaal verschijnen en ontvang je in de zomer en winter een papieren uitgave.

Letterlijk voor het voetlicht brengen we op de voorkant Sijbren Otto, een uitzonderlijke en internationaal zeer gewaardeerde onderzoeker die werkt aan een bijzonder doel: leven bouwen zonder DNA. En passant komt de vraag op wat leven eigenlijk is.

En wat vriendschap is? Dat probeert Bert Wagendorp te beantwoorden in een vraaggesprek met Mathijs Deen. In 'Alumni verliefd' leggen Bella en Bas twee stukjes in de puzzel die liefde is. Anderen laten hun licht schijnen over hoe om te gaan met demente mensen, met rouw of met dierenrechten. Ze gingen er filmend, schrijvend en onderzoekend mee aan de slag. Met passie. 'De soefist Khalil Gibran schreef ooit: "Arbeid is zichtbaar gemaakte liefde",' vertelt Faouzi Chihabi, die de Rotterdamse Stadskeuken runt. 'En eten is een heel dankbaar middel om dat mee te doen.'

Wij wensen iedereen licht, liefde en verhalen toe de komende tijd.

COVER: SIJBREN OTTO, HOOGLERAAR SYSTEEMCHEMIE

INHOUD

REYER BOXEM

4
Leven bouwen zonder DNA
Sijbren Otto bouwt aan synthetisch leven in het lab en ontving onlangs een ERC Synergy Grant van 3,4 miljoen euro.

6
Column rector magnificus

7
Alumnus in het buitenland
Wouter Sijssens op de grens van Zwitserland en Frankrijk

8
Taal tegen de diepte van de rouw
Krina Huisman promoveerde dit jaar op een onderzoek naar populaire Nederlandse boeken over rouw.

10
Alumnus schrijft boek

11
Ain Wondre Stad
Koos Dijksterhuis

12
Bert Wagendorp over vriendschap
In Bert Wagendorps nieuwste roman *Kalle* en eerdere boeken als *Ventoux* speelt vriendschap een belangrijke rol.

14
De fik in de medische wegwerpcultuur
De afvalberg die ziekenhuizen produceren is gigantisch. In het UMCG zoekt men naar duurzame oplossingen.

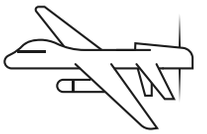
16
Schilderij Jan Altink

18
Dierprocessen in de middeleeuwen: bij de beesten af?
'Vanuit dierlijk oogpunt zijn vandaag juist de duistere tijden', zegt historicus Sven Gins.

21
Alumni verliefd

22
Een kleine beurs met grote gevolgen
Hacen El-Hacen doet al jaren onderzoek naar het West-Afrikaanse trekvogelgebied Banc d'Arguin, mede dankzij het Eric Bleumink Fellowship.

24
Autonome wapens verlagen de drempel tot oorlog
Killer robots? Zelfschietende drones? Promovenda Taís Blauth doet onderzoek naar de juridische en ethische vragen die deze wapens oproepen.

26
Alumni Actief en **Agenda**

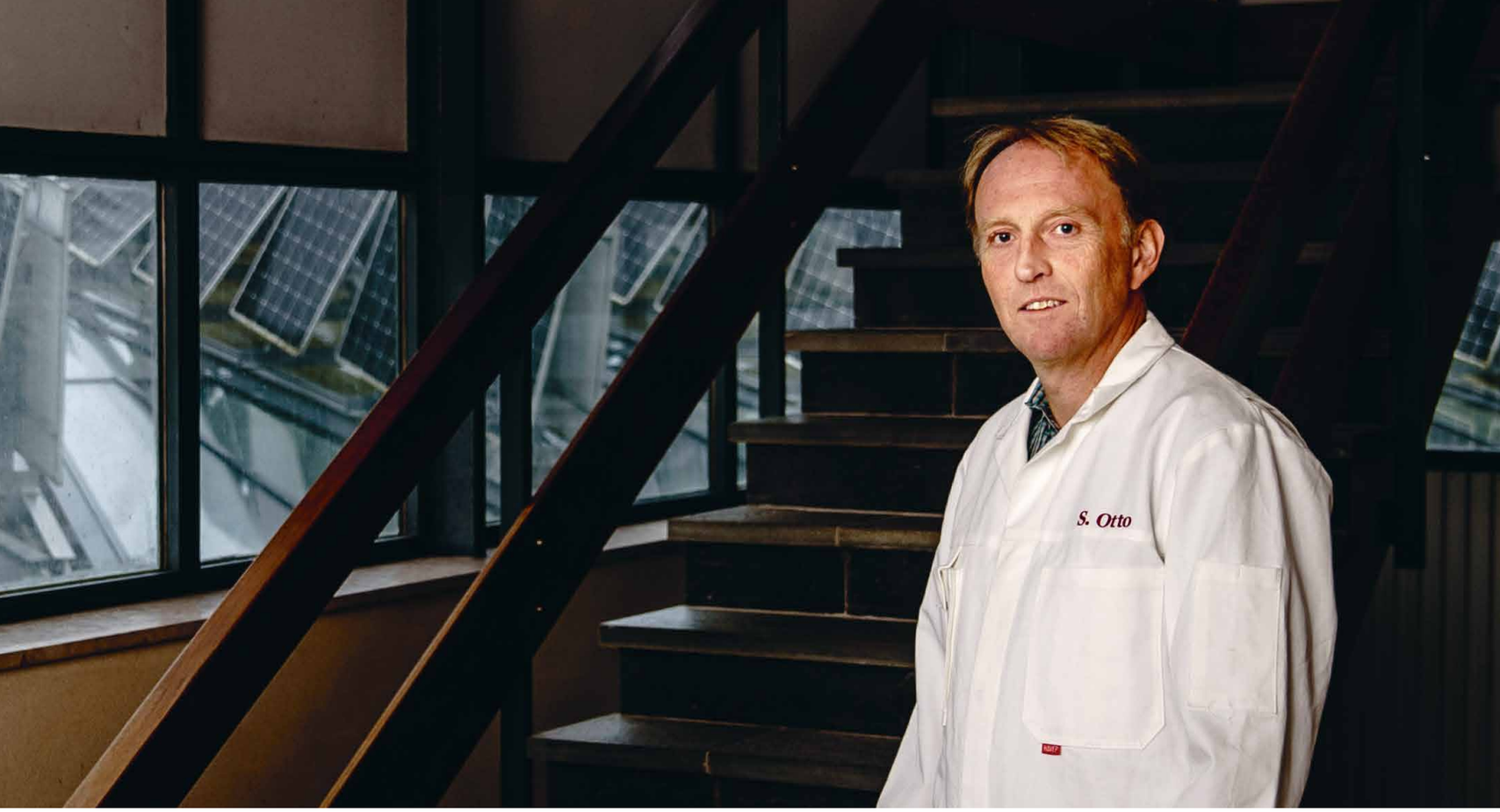
27
'We willen dementie zo mainstream maken als Coca-Cola'
Jonathan de Jong laat in de film 'Human Forever' zien hoe de zorg voor mensen met dementie anders kan.

30
Varia en **Colofon**

31
Liefdevol koken, samen eten
Faouzi Chihabi was ooit dominee en runt nu de Rotterdamse Stadskeuken.

32
Alumni Achteraf
godgeleerdheid en godsdienstwetenschap

Leven bouwen zonder DNA

CHARLOTTE VLEK REYER BOXEM

ONDERZOEK

WWW.RUG.NL/OVERZICHT-SIJBRENOTTO

RUG-hoogleraar systeemchemie **Sijbren Otto** (1971) bouwt aan synthetisch leven in het lab. Onlangs ontving hij een ERC Synergy Grant van 3,4 miljoen euro voor zijn project MINILIFE. Daarmee gaat hij samen met internationale partners verder werken aan het ultieme doel: een chemisch systeem dat tekenen van leven vertoont – maar dat uit heel andere moleculen is opgebouwd dan leven zoals we dat kennen.

Het eerste leven op aarde moet ook ooit ontstaan zijn uit een levenloze materie. Is dat wat jullie proberen na te bootsen?

Nee, het is niet ons doel te achterhalen hoe leven op aarde ooit kan zijn ontstaan. Er zijn allerlei andere wetenschappers die daaraan werken. Die willen dan toewerken naar het soort leven zoals wij dat nu kennen: met DNA, RNA en eiwitten als hoofdrolspelers. Wij vergeten juist uit welke moleculen het leven doorgaans is opgebouwd, en kijken alleen naar de verschillende functies die ze moeten vervullen. Die functies proberen we te laten ontstaan.

Gaat het jullie dan meer om de fundamentele vraag wat leven eigenlijk is? Daar is nog geen goede definitie voor.

Dat klopt. Gangbare definities van leven zijn vaak beschrijvend voor het leven zoals we dat om ons heen zien. Ik ben ervan overtuigd dat er een heel andere vorm mogelijk is. Als we leven op Mars ontdekken zal dat onze blik veranderen op wat leven is; zo ook wanneer we hier in het lab leven weten te maken.

Wat is er volgens jullie essentieel om leven te maken?

Als je kijkt naar leven zoals we dat kennen, zien we drie belangrijke functies: replicatie, stofwisseling en compartmentalisatie. Een menselijke cel heeft deze dingen in de vorm van DNA (draagt informatie en wordt gekopieerd), eiwitten (zorgen voor nieuwe bouwstenen) en het celmembraan (de buitenkant die de inhoud afscheidt van de omgeving). Wij proberen die drie functionaliteiten na te maken, maar dan met andere moleculen als basis. Als dat vervolgens kan gaan evolueren, écht evolueren zodat er ook iets nieuws kan ontstaan dat wij er niet in gestopt hebben, dan heb je leven.

Het begon allemaal met een toevallige ontdekking, dertien jaar geleden. Wat zagen jullie toen?

Dat was in 2010, we werkten toen aan iets heel anders. In een mengsel van moleculen zagen we dat de ingrediënten zich organiseerden in ringen, die vervolgens stapeltjes gingen vormen. Dat ontstond spontaan en onverwacht. Bovendien begonnen de stapeltjes zich te repliceren: wanneer het stapeltje brak, begonnen beide delen zich weer opnieuw te stapelen. Dat is in essentie het kopiëren en doorgeven van informatie, en doet denken aan de functie die DNA in onze cellen vervult.

We waren overigens niet de eerste groep die werkte met zelf-replicerende moleculen, dat was niet nieuw. Maar vaak waren die zelf-replicerende moleculen geïnspireerd op DNA, terwijl onze replicatoren, zoals we de ringen inmiddels noemen, heel anders zijn.

Werken jullie nog steeds met dezelfde replicatoren van destijds?

Ja, wat we nu doen blijft heel dicht bij dit originele systeem. Dat blijkt veel meer te kunnen dan we destijds wisten. Dat wil zeggen: het systeem kon al veel meer dan zichzelf repliceren, alleen wij moesten nog ontdekken welke bouwstenen we aan het mengsel moesten toevoegen om die processen mogelijk te maken. En wij chemici zijn dan niet te beroerd om het systeem een handje te helpen door precies de juiste bouwstenen toe te voegen.

Wat hebben jullie inmiddels ontdekt?

Het systeem bleek niet alleen zichzelf te kopiëren maar ook af en toe te muteren. Mutatie is nuttig, want dan kan het leven zich aanpassen in veranderende omstandigheden. En we hebben inmiddels ook een vorm van stofwisseling: het systeem maakt zijn eigen nieuwe bouwstenen, wat weer bijdraagt aan de replicatie.

Wat zijn de volgende stappen?

Momenteel staan we voor twee uitdagingen: het laten ontstaan van een beschermende omhulling voor de replicatoren, een soort celmembraan dus, en van continu voortschrijdende evolutie. In beide hebben we al stappen gezet.

We zijn nu zover dat de replicatoren de bouwstenen maken die een omhulsel vormen, waar de replicatoren zelf in gaan zitten. Alleen weten we daar nog lang niet alles over: blijft het materiaal ook in die omhulsels zitten? En wat gebeurt er als de replicatoren zichzelf kopiëren, kopieert het omhulsel dan ook mee?

Om een vorm van evolutie te krijgen hebben we het systeem uit evenwicht gebracht, door steeds nieuwe bouwstenen toe te voegen en ook een deel van het mengsel weg te laten stromen. Zo introduceer je als het ware de dood, en kunnen de replicatoren alleen overleven door zichzelf snel genoeg voort te planten. We zagen toen dat de replicatoren zelfs invloed op hun omgeving begonnen uit te oefenen. Dat is nog heel rudimentair hoor. Maar door zo'n wisselwerking tussen de replicatoren en de omgeving kan het systeem zichzelf aan de haren omhoogtrekken: met een klein begin kunnen er onverwachte dingen ontstaan.

En wanneer ben je op een punt dat je kunt zeggen: nu hebben we echt leven gemaakt?

Tja, het kan zijn dat dit punt er niet is. Het leven om ons heen is zo complex, dat herkennen we meteen als leven. Maar als je het van de grond af gaat opbouwen, dan kom je in een grijs gebied. Vergelijk het met kleuren: iedereen kan de kleur groen herkennen, maar als je blauw bij geel gaat mengen, dan is er geen eenduidig moment waarop je zegt: ja, nu is het groen.

Een belangrijke voorwaarde is voor mij wel dat het zelfstandig kan evolueren. Als het systeem op eigen kracht dingen gaat doen die we er niet in gestopt hebben, dan ben ik blij. En ach, uiteindelijk gaat het misschien ook niet om het eindresultaat. Als kind speelde ik ook al graag met lego, en als het dan af was, dan dacht ik: ja, en nu?

'Met een klein begin kunnen er onverwachte dingen ontstaan'

Sijbren Otto (1971) studeerde in 1994 in Groningen cum laude af in de scheikunde, waar hij 1998 eveneens cum laude promoveerde. Na vervolgonderzoek aan de Lehigh University in de VS en in Cambridge in het VK kwam hij in 2009 terug aan de RUG, waar hij in 2016 hoogleraar systeemchemie werd. Hij is sinds 2020 lid van de KNAW en ontving vele beurzen en prijzen voor zijn baanbrekende onderzoek.

Nomineer de Alumnus van het Jaar 2024

Ken jij iemand die in aanmerking komt voor de titel Alumnus van het Jaar? Geef dan vóór 1 maart 2024 je nominatie met motivatie door via ALUMNI@RUG.NL. Meer informatie op pagina 26 en op:
WWW.RUG.NL/ALUMNI/ALUMNUSVANHETJAAR

Vriendschapsnetwerken niet minder gemengd

In de media wordt een beeld van groeiende sociale scheidslijnen geschetst. Volgens socioloog Jochem Tolsma klopt dat niet helemaal. Hij zag wél dat de ongelijkheid toeneemt, maar vond geen aanwijzingen voor meer sociale segregatie. In zijn oratie zei hij: 'We leven wel steeds meer gesegregeerd – bijvoorbeeld in hoe we wonen, op de werkvloer en op scholen – maar dit heeft vooralsnog geen gevolgen gehad voor met wie we omgaan. Onze vriendschapsnetwerken zijn tegenwoordig niet minder gemengd dan vroeger.' WWW.RUG.NL/ORATIE-JOCHEM-TOLSMA

Bordspel verhoogt veerkracht leraren

Irene Poort en Marjon Fokkens-Bruinsma hebben in het kader van het NRO project 'Life is tough but so are you' het bordspel 'Floreraar?!' ontwikkeld om de veerkracht van leraren in opleiding te verhogen. Het spel wordt inmiddels door heel Nederland gespeeld op verschillende lerarenopleidingen (basis- en voortgezet onderwijs). Bovendien wordt het door school-opleiders ingezet voor aanstaande en beginnende leraren.

WWW.RUG.NL/BOARD-GAME-FLORERAAR

'We zien nu al een rif vol leven'

FOTO SWIMWAYS

Sinds november 2021 liggen langs de Groningse Lauwersmeerdijk 48 kunstmatige riffen om de onderwaternatuur van de Waddenzee te versterken. Onderzoekers hebben de riffen langs de Lauwersmeerdijk voor het eerst naar boven gehaald, om te kijken wat er op en rond leeft. Hoogleraar Marine Ecologie van de RUG Britas Klemens Eriksson, is positief over de eerste resultaten: 'Wat we zien is dat de kunstmatige riffen langs de zeedijk werken. We hebben veel biodiversiteit ontdekt op de riffen, zoals vis en sessiele (vastzittende, red) organismen. Dat is echt goed nieuws.'

WWW.RUG.NL/SCIENCELINX-RIF-VOL-LEVEN

FOTO REYER BOXEM

DE STIJL VAN SCHERPEN

OPGETEKEND DOOR MARJAN BROUWERS

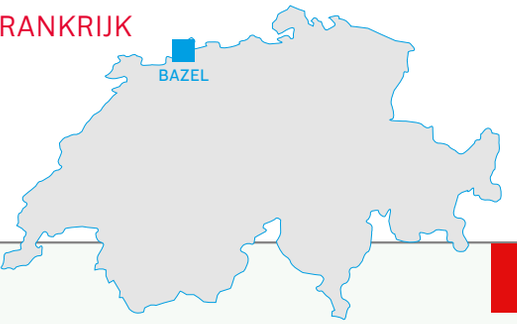
Een lichter nieuwjaar

Wat is er veel gebeurd in de wereld sinds ik aantrad als rector. De tijd is omgevlogen en ondertussen is er van alles gaande. Inmiddels hebben we ook gestemd voor een nieuwe Tweede Kamer. Mijn wensenlijstje voor het nieuwe kabinet ligt al klaar. Zo is het voor de innovatiekracht van Nederland essentieel dat we het hoger onderwijs op orde houden. We moeten met z'n allen aan het werk om al die grote transities, op gebieden als energie, duurzaamheid, gezondheid en digitalisering, te implementeren. Wij zijn daar al volop mee bezig, onder andere met onze vier interdisciplinaire schools, die hiervoor uitstekend zijn toegerust. Wat het nieuwe kabinet dus vooral niet moet doen, is opnieuw bezuinigen op het hoger onderwijs.

Verder roep ik het aanstaande kabinet op om minder rigide om te gaan met het internationaliseringsdebat. We hebben, mede door de demografische krimp, de internationale studenten hard nodig voor de arbeidsmarkt, vooral in de sectoren waar nu al grote tekorten zijn, zoals de techniek, de zorg en het onderwijs. De 'international classroom' biedt een grote meerwaarde, waarbij we leren van elkaars diverse perspectieven in een wereld die verbonden is. Dit moet passen in de context waarin we leven, maar als we achter de dijken kruipen en geen mensen van buiten meer toelaten, komen we op de langere termijn in grote, maatschappelijke problemen. Bovendien staan we niet alleen in de wereld: de wetenschap is internationaal. Zo onderhouden we warme banden met universiteiten over de hele wereld en met Nederlandse en internationale alumni die in het buitenland wonen en werken.

Het is bijna Kerst: een tijd voor reflectie en gezelligheid. Maar niet voor mensen die waar ook ter wereld alles kwijt zijn: hun huis, hun familie en hun toekomst. Hun leed als gevolg van hartverscheurende conflicten en vernietigende natuurrampen laat niemand onberoerd. Het is onze taak met respect voor de omstandigheden en standpunten van iedereen – medewerkers, studenten, alumni, relaties – het onafhankelijk denken te bewaken en te faciliteren. We analyseren en duiden wat er gebeurt en werken aan oplossingen. Maar dat neemt natuurlijk niet weg dat we meeleven met al die slachtoffers van rampen en conflicten. Laten we van harte hopen dat het nieuwe jaar in alle opzichten weer een beetje lichter wordt.

Jacquelien Scherpen rector magnificus

BERT PLATZER

BUITENLAND

Als student koos Wouter Sijssens voor Groningen om niet al te dicht bij het ouderlijk huis te wonen. Ook in zijn professionele carrière was de wereld zijn oester. Na tweeënhalf jaar Amerika vertrok hij met zijn vrouw naar Zwitserland.

‘Groningen was ver weg van mijn ouders in Utrecht’, herinnert Wouter Sijssens zich. ‘Ik wilde echt op mezelf wonen en niet elk weekend met de was naar huis gaan.’ Aan de RUG behaalde hij een bachelor en master Industrial Engineering (2004-2010) – technische bedrijfskunde. ‘Na mijn afstuderen heb ik op vier functies gesolliciteerd en ik kon in alle vier beginnen.’

Wouter koos voor een international in Noord-Brabant die glazen en metalen verpakkingen produceert, deed een internationaal management traineeship in Parijs en werkte tweeënhalf jaar in de VS. ‘Nadat we terugkwamen in Nederland, kreeg mijn vrouw een functie aangeboden in Zwitserland. Toen dachten we: dat is leuk, daar gaan we heen. Ik heb rustig rondgekeken naar een nieuwe functie in Zwitserland en kwam in 2019 terecht bij Jabil.’

Bij het grote publiek is Jabil onbekend, maar het is een megabedrijf, met tientallen vestigingen over de hele wereld. ‘We produceren in opdracht van andere grote bedrijven. Dat gaat van de vliegtuigindustrie tot auto’s, health care, medische implantaten en heel veel elektronica, moederborden en andere besturingskaarten.’

Sinds twee jaar is Wouter senior Innovations Solution Manager. ‘De afgelopen twee jaar ben ik verantwoordelijk geweest voor het uitrollen van een nieuwe advanced planning tool binnen onze health care-tak. Dat is een nieuw systeem dat onze fabrieken helpt om een zo efficiënt mogelijke langetermijnplanning te maken.’

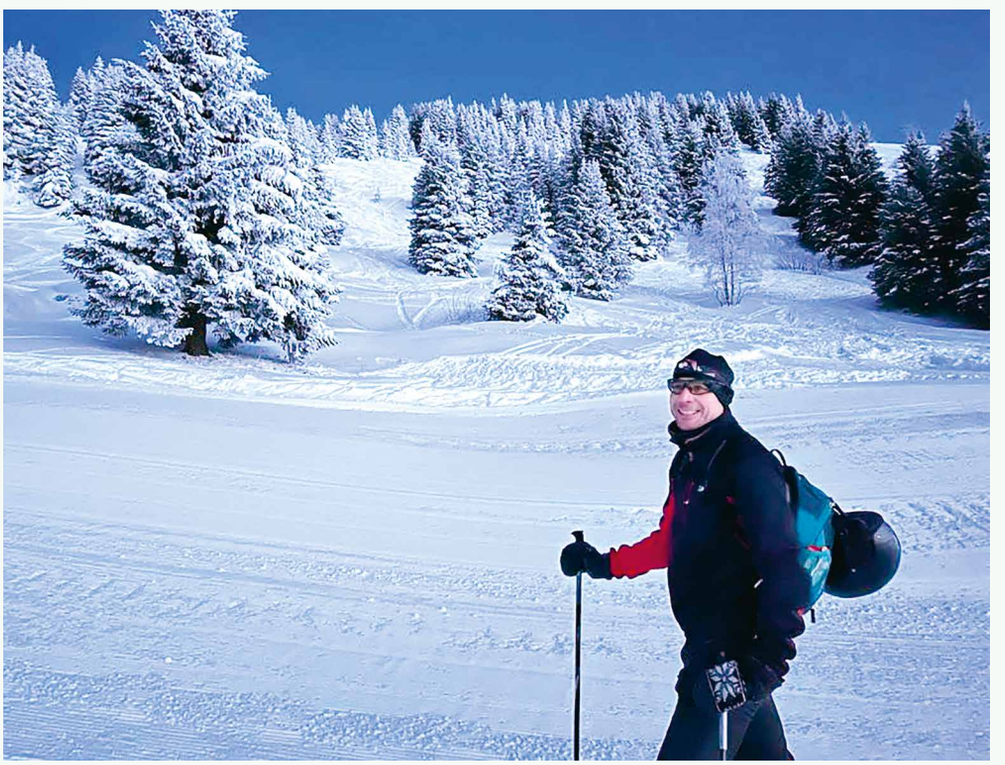
Hoewel Wouter werkt in een dorp op drie kwartier rijden ten zuiden van Bazel, woont hij in het Franse Saint-Louis, dat tegen Bazel aanligt – de grens is zo goed als open. Daardoor ervaart hij de bekende ‘Franse slag’ nu aan den lijve. ‘In Zwitserland is alles perfect geregeld. De treinen rijden bijvoorbeeld altijd op tijd. Vertraging is echt een uitzondering. Anderhalf jaar geleden zijn we naar Frankrijk verhuisd en we hebben pas een maand geleden onze Franse rijbewijzen gekregen. Toen we in Zwitserland woonden, was dat binnen een maand geregeld.’

WOUTER SIJSSENS

‘Vaak begin ik in het donker en zie ik halverwege de zon opkomen’

Naast zijn werk kan Wouter zich ook op de sport storten die hij in Zwitserland ontdekte: triatlon. ‘Ik fietste al wel, maar in Zwitserland ben ik dat meer gaan doen, omdat de omgeving zo mooi is. Toen kwam ik twee vrienden tegen, waarvan één oud proftriatlete is. Zij waren elke dag aan het fietsen, hardlopen en zwemmen. Ik verklaarde ze toen voor gek, maar ik ben ook aangestoken door dat virus.’

Het bracht Wouter twee jaar geleden naar het WK Ironman op de halve afstand in de VS. In 2023 werd hij op het WK Ironman in Nice op de volle afstand vijftiende in zijn leeftijdscategorie en 180e overall. Als dit artikel verschijnt, zal hij zich ook weer op een andere hobby hebben gestort: het toerskiën. ‘Daarbij wandel je met vellen onder je ski’s omhoog de berg op, dus je gaat niet met de lift. Dat is beter voor de conditie. Boven haal je de vellen eraf en ski je naar beneden. Vaak begin ik in het donker en zie ik halverwege de zon opkomen. Als het licht is, ski ik naar beneden, als alles nog hartstikke rustig en heerlijk stil is.’

Taal tegen de diepte van de rouw

LIEKE VAN DEN KROMMENACKER

ONDERZOEK

WWW.KRINAHUISMAN.NL

Krina Huisman promoveerde dit jaar op een onderzoek naar populaire Nederlandse boeken over rouw. Haar onderzoek confronteerde haar ook met de lang weggestopte rouw in zichzelf. 'Ik las C.S. Lewis en voelde: deze duistere plek, die ken ik.'

Jos Brink, Connie Palmen, A.F.Th. van der Heijden, ze hebben iets gemeen: allemaal schreven ze over rouw na het verlies van een dierbare. Literatuurwetenschapper Krina Huisman schreef dáár weer over. In haar proefschrift *Van het lot een plot maken*, onderzocht ze de manieren waarop deze en andere Nederlandse schrijvers, door het creëren van een verhaal, betekenis gaven aan hun rouw.
'Narratieve zingeving', noemt Huisman dit proces, dat zeker niet is voorbehouden aan schrijvers alleen; elk mens woont in het verhaal dat hij zichzelf vertelt. De beroemde Amerikaanse auteur en journalist Joan Didion schreef het al: *we tell ourselves stories in order to live.*
'We verlenen betekenis aan wat we ervaren door de verhalen die we lezen, horen en zien', zegt Huisman. 'Deze verhalen helpen ons om vorm te geven aan wat ons overkomt, zodat we van ons eigen leven ook weer een zinvol verhaal kunnen maken.' Zeker wanneer de dood zich aandient. In Huismans geval: afgelopen augustus.

Fysieke ervaring

Nog geen vier maanden nadat ze was gepromoveerd aan de Rijksuniversiteit Groningen, kreeg Huismans moeder, die borstkanker heeft, te horen dat ze nog een paar weken te leven had. Dat is nu enkele maanden geleden. Huismans moeder is er nog. 'Maar we zitten nu echt in de wachtkamer van de dood.'

Huisman weegt af wat ze kwijt wil over deze 'anticiperende rouw', zoals ze het noemt. 'Het is elke dag de vraag in welke vorm de rouw zich aandient', zegt ze. 'Vandaag gaat het goed. Nu ik er zo middenin zit merk ik wel wat voor fysieke ervaring het is. Ik ben natuurlijk heel erg met taal bezig geweest. En dat is ook ontzettend belangrijk, dat mensen een taal aangereikt krijgen voor rouw. Maar ik weet nu: het is ook mijn lijf dat spreekt.'

'Verhalen helpen ons zin te geven aan wat ons overkomt'

Jelle Brandt Corstius schreef erover in *As in tas*, het boek over zijn overleden vader, Anna Enquist deed het in *Contrapunt*, haar roman over een moeder die terugkijkt op het leven van haar verongelukte dochter: de mentale, maar niet minder ook de fysieke manieren waarop rouw zich aandient. Ook Huisman voelt aan alles dat ze rouwt: soms onnatuurlijk moe zijn, hoofdpijn, 's nachts zo stijf als een plank in bed liggen.

Vier soorten rouwplots

Voor haar onderzoek nam Huisman zo'n twintig populaire rouwboeken onder de loep, van romans en literaire non-fictie tot zelfhulpboeken zoals *Met mijn ziel onder de arm* van rouwtherapeut Riet Fiddelaars-Jaspers. 'Ik wilde boeken bespreken die heel veel mensen hebben gelezen. Want literatuur heeft in de ogen van veel mensen ook iets elitairs. Zo van: dat is voor een klein groepje intellectuelen. Ik wilde op een feestje over mijn onderzoek kunnen praten, zonder dat mensen afhaken omdat het zo'n ingewikkeld onderwerp is.'

Tijdens het lezen ontwaarde Huisman terugkerende patronen in de manieren waarop schrijvers omgaan met rouw. Ze onderscheidde vier soorten 'rouwplots', of zingevingsmodellen. Waar de ene schrijver de verlieservaring beschouwt als een proces waarin er ook ruimte is voor groei (groeiplot), is een andere vooral bezig met het herstellen van een verloren mentaal en fysiek evenwicht (herstelplot). Een schrijver als A.F.Th. van der Heijden toont zich in *Tonio* vooral zoekend, naar taal die hem helpt om zich tot zijn overleden zoon te verhouden (zoekplot).

En dan is er nog Connie Palmen, zij wíl helemaal geen betekenis geven aan het overlijden van haar partner Hans van Mierlo. Dus schrijft ze in *Logboek van een onbarmhartig jaar* over haar ervaringen na het overlijden van haar partner Hans van Mierlo in de vorm van een logboek. Een boek zonder plot, bestaande uit dagboekachtige aantekeningen. Huisman noemt dit het antiplot of verzetsplot. 'Kiezen voor een logboek geeft ook een bepaalde structuur aan haar ervaring. Het is weliswaar een paradoxale structuur, omdat ze zich verzet tegen zingeving, maar uiteindelijk biedt het logboek Palmen ook enige vorm en houvast in haar rouw.'

Angst

Steeds weer op zoek naar het zinvolle, dat is Huisman ten voeten uit. Ze groeit op met twee zusjes en twee broertjes in een gereformeerd gezin. Vanwege het werk van haar vader, een dominee, verhuizen ze veel. De jaren tussen haar achtste en haar zestiende brengt Huisman door in Zuid-Afrika. De terugkeer naar Nederland heeft een grote impact op haar, al wordt ze zich daar pas van bewust als ze voor haar promotietraject begint te lezen in *A Grief Observed* van C.S. Lewis. Zijn boek, dat opent met de zin 'No one ever told me that grief felt so like fear,' roept grote herkenning bij Huisman op.

'Die angst waar hij over schrijft, daarvan voelde ik: hee, die plek, die ken ik. Die draag ik in mij. Deze angst bleek achteraf een verlate vorm van rouw te zijn, vanwege het afscheid van Zuid-Afrika.' Huisman herinnert zich perioden in haar leven, waarin de donkerte haar bijna opslokte. Op zulke momenten kan taal een stootkussen zijn. Ze moet, zoals vaker, denken aan *Schaduwkind* van P.F. Thomése, geschreven na het plotselinge overlijden van zijn babydochtertje. Huisman: 'Hij schrijft dat je met taal hekken kunt vormen om de afgrond heen. Zodat je erin kunt kijken, maar er niet in valt. Dat vind ik zo'n mooi beeld.'

Zelfstandig verlieskundige

In de toekomst hoopt Huisman anderen te helpen vorm en woorden te vinden voor hun verlieservaringen. Ze maakte zich los van de academische wereld en verbond zich als zelfstandig verlieskundige onder meer aan de Steunfonds Laatste Wil, een maatschappelijke organisatie die onderzoeksprojecten steunt die te maken hebben met sterven in eigen regie. De komende twee jaar onderzoekt ze de ervaringen van nabestaanden aan mensen die in eigen regie zijn gestorven, door hen afscheidsbrieven te laten schrijven aan de overledenen.

Maakt het zo intensief met rouw bezig zijn haar ook minder bang voor de dood? 'Ik ben niet zozeer bezig met mijn eigen dood, maar meer met die van anderen. Van mijn moeder weet ik: hoe fundamenteel dat verlies ook is en hoe kapot ik er ook van zal zijn, ik ga het redden. Maar als mijn man of dochtertje wat overkomt, dan ben ik soms bang dat dat me te gronde kan richten. Dat besef maakt me kwetsbaar.'

Op research.rug.nl *is haar thesis als pdf gratis te lezen en te downloaden.*

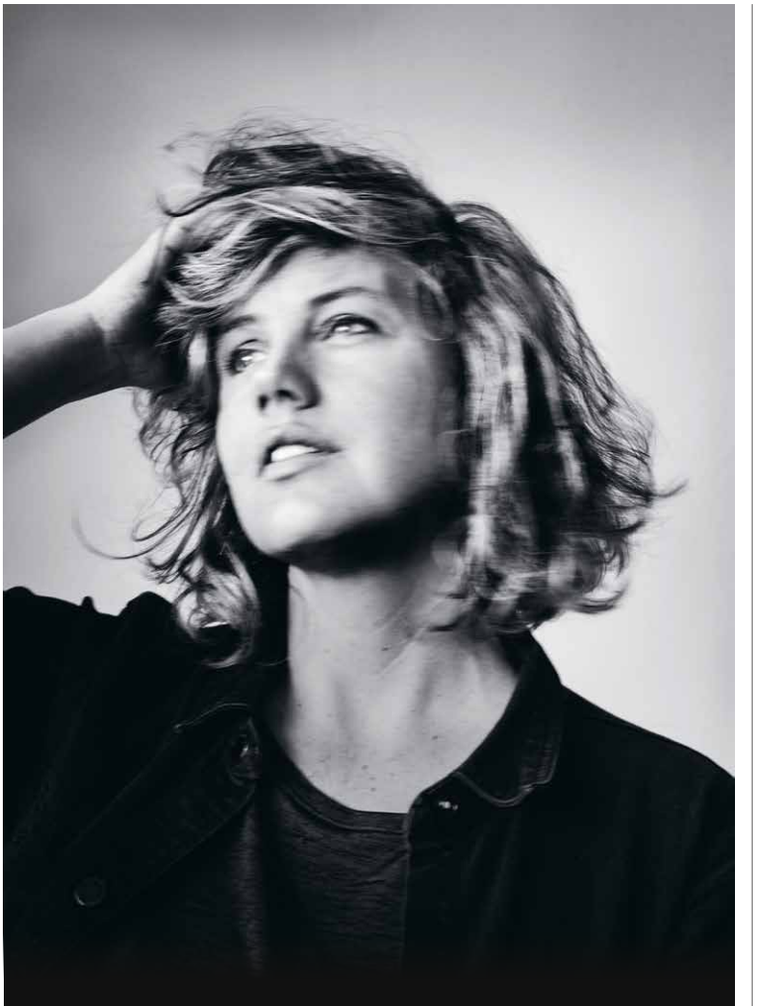

FOTO STEPHAN VANFLETEREN

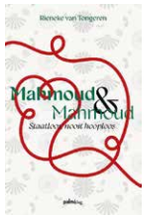
NAAM Krina Huisman (1986) **BEROEP** verlieskundige, www.krinahuisman.nl **WOONT** in Groningen met haar man en dochter (3) **HEEFT** twee broertjes en twee zusjes **STUDEERDE** Engelse Taal en Cultuur MA 2010 en Literary and Cultural Studies MA 2012 aan de RUG **PROMOVEERDE** in 2023 op haar proefschrift *Van het lot een plot maken, over zingevingspatronen in populaire rouwboeken* **IS BEZIG MET** een publieksversie van haar proefschrift **WERKT** ook als zelfstandig verliesondersteuner en onderzoeker bij Steunfonds Laatste Wil en NuNazorg **LEEST** nu in meerdere boeken tegelijkertijd: *Things Bright and Beautiful* van Anbara Salam, *Levenslessen van een rabbijn* van Awraham Soetendorp & Annemiek Leclaire en, voor werk, *Leven met euthanasie* van Theo Boer.

Fleur van der Bij (1981) / geschiedenis 2007
Loesje – De biografie
Onthullend, intiem portret van 40-jarig orakel, het Loesje-collectief.
WWW.QUERIDO.NL
€ 24,99, E-book € 13,99

Melina Ekic (1984) / communicatie 2010
Zomerbries – Een zinderend liefdesavontuur op Aruba
Feelgood zomernovelle
HIPPUBLISHING.NL
E-book € 4,99

Rieneke van Tongeren (1979) / NT2-docenten-opleiding 2019
Mahmoud & Mahmoud – Staatloos nooit hooploos
Over vriendschap, Palestina en gezinshereniging
WWW.PALMSLAG.NL € 21,95

Thijs Lijster (1981) / filosofie 2006, promotie 2012
Elementaire Deeltjes – Frankfurter Schule
Over de belangrijkste denkbeelden van de Frankfurter Schule, hun inspiratiebronnen en blijvende relevantie
WWW.ATHENAEUM.NL € 15,–

Hein van der Horst (1947) / rechten 1974 en Mary-Ann Schenk
Handboek Aanbestedingspraktijk
WWW.VAKMEDIANET.NL € 85,–

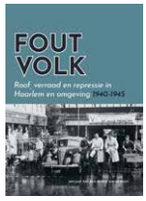

Bram Baptist (1982) / geschiedenis 2007
De Gouden Koning
Spannend middeleeuws jeugdavontuur over de macht van het gouden schaakstuk.
WWW.UITGEVERIJKEYTREE.NL € 20,50

Zweder von Martels (1954) / klassieke talen 1981
Eggerik Egges Phebens: Kroniek van Groningen: 1565-1595
Vertaling van de door Eggerik Egges Phebens in 1595 voltooide Latijnse kroniek plus een biografie van Phebens.
WWW.VERLOREN.NL € 32,–

Meindert Boersma (1945) / theologie 1974
Een brug van fluweel – Een weg naar god-loos bidden
Met dertig voorbeelden van god-loze gebeden
WWW.DABARLUYTEN.NL € 17,50

Jan de Roos (1950) / geschiedenis 1977 en Jan-Jaap van den Berg
Fout Volk
Roof, verraad en repressie in Haarlem en omgeving 1940-1945
WWW.UITGEVERIJ-LOUTJE.NL € 29,95

Krina Huisman (1986) / Engels 2011, Literary and Cultural Studies 2012, promotie 2023
Van het lot een plot maken
Over narratieve zingeving bij rouw in Nederlandse bestsellers
WWW.RUG.NL/PROMOTIE-KRINAHUISMAN
Proefschrift als pdf te downloaden

Jonathan de Jong (1983) / rechten en Teun Toebes
Een wereld te Winnen
'Mijn internationale zoektocht naar een andere kijk op dementie'
WWW.ARBEIDERSPERS.NL
€ 22,50; E-book € 13,99; Luisterboek € 13,99

Bertus Mulder (1949) / sociologie 1972, promotie 1991
Balling in eigen land
Het oorlogsdagboek van Andries Sternheim, Joods diamantbewerker en vakbondsman in de Frankfurter Schule
WWW.VERLOREN.NL € 25,–

Sybrand van Haersma Buma (1965) / rechten 1989
Wiardus Willem Buma en het geheugen van Friesland
Biografie van voorvader Wite Buma (1802-1873), een van de rijkste en meest vooraanstaande Friezen van zijn tijd, in een snel veranderend Friesland.
WWW.WIJDEMEER.NL € 24,90

Menno Oosterhoff (1955) / geneeskunde 1982, psychiatrie
Laat me gaan
Euthanasie bij psychische aandoeningen
WWW.UITGEVERIJLUCHT.NL
€ 23,99, E-book € 9,99

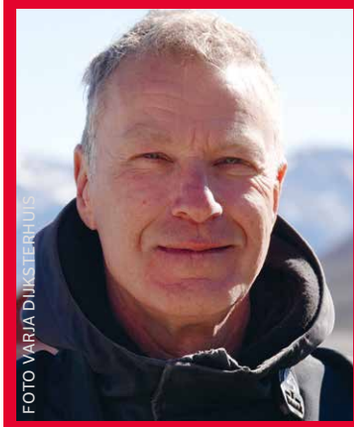

FOTO VARJA DIJKSTERHUIS

Koos Dijksterhuis (62), natuurschrijver; studeerde tussen 1980 en 1988 een jaar biologie en vervolgens sociologie
www.dijksterhuis.net

Speciale plek
voormalig Filmhuis in de Poelestraat

AIN WONDRE STAD

Groningen. Universiteit. Maar ook talloze straten, huizen, bruggen, pleinen waar herinneringen liggen. Bekende oud-RUG-studenten vertellen over hun speciale plek.

ELLIS ELLENBROEK CORNÉ SPARIDAENS

‘Ik was te bleu om van mij af te bijten’

‘In het tweede jaar van sociologie ging ik in mijn eentje naar *De ballade van Nayarama*. Ik was iets te laat en vond min of meer op de tast een vrije stoel vooraan. Links naast mij zat iemand die wel heel erg mijn kant op helde. Ellebogenwerk is bekend in bioscopen, dit ging verder. Deze knakker werd echt handtastelijk. Ik weet niet waarom hij zo hinderlijk aan mij zat te plukken. De film gaf er geen aanleiding toe. Die gaat over mensen die zich, als ze de leeftijd van zeventig hebben bereikt, terugtrekken op een berg in het noorden van Japan om daar te sterven.

Ik was te bleu om van mij af te bijten of mijn buurman met een sleutel of zo te prikken. Dat durfde ik niet. Ik maakte me zo klein mogelijk. Helemaal platgedrukt zat ik tegen de andere leuning. En steeds kwam er weer een hand aan. Een hand die mij bevoelde.

Toen het licht aanging, bleek het Pim Fortuyn te zijn, een van mijn docenten! Iedereen stond op en liep de zaal uit, zoals dat gaat in een bioscoop. Fortuyn deed of er niks aan de hand was. Ik weet niet of hij mij herkende. Dat bleek nergens uit.

De latere befaamde politicus en oprichter van de LPF, die in 2002 werd doodgeschoten op het Mediapark in Hilversum, gaf in de jaren tachtig in Groningen colleges bij sociologie. Ik heb ook nog doctoraalcolleges bij hem gevolgd. Die waren echt leuk. Voor een mondeling over verzuiling gaf hij mij een acht.

Over de bioscoop heb ik het nooit meer met hem gehad. Ik maakte wel vaker dingen mee op dat gebied. Ik liftte veel en dan greep er weleens iemand in mijn kruis, meestal kerels. Dat vond ik vervelend, maar ook weer niet zo dat ik er trauma’s aan heb overgehouden. Dat met Pim was helemaal niet indrukwekkend. Ook niet dat het mijn docent was. Dat speelde toen niet. Me too kwam pas later. Niemand was ook honderd procent hetero of homo. Ik ook niet. Ik had weleens oorbellen in, en kohl op mijn ogen en was ook weleens verliefd op een jongen.’

FOTO VICTORIANO MORENO

Bert Wagendorp
over vriendschap

Ging het in *Ventoux* en *Ferrara* al om een vriendengroep, in zijn nieuwste romans *Phoenix* en *Kalle* volgt **Bert Wagendorp** (Groenlo, 1956), opnieuw de lotgevallen van twee schoolvrienden, Abel en Kalle. Wat is dat eigenlijk, vriendschap? Daarover had mede-alumnus Nederlands **Mathijs Deen** een vraaggesprek met de journalist, columnist en schrijver van vele boeken.

MATHIJS DEEN VICTORIANO MORENO

BOEK

Abel Sikkink en Kalle Brummelstroete zijn twee Achterhoekers die beiden als kind met het gezin emigreren van Winterswijk naar een provinciestadje in Michigan. Abel, die als enige van zijn gezin een scheepsramp op Lake Michigan overleeft, moet als achtjarig mannetje zonder familie verder in een vreemde wereld.
Gelukkig is er met het gezelschap van zijn vriend Kalle een deel van zijn Achterhoekse verleden bij hem gebleven. Kalle wordt fotograaf bij de fotografiepionier Mathew Brady, Abel wordt journalist bij de Nederlandstalige lokale krant in Sheboygan en later bij de *New York Herald*. Samen trekken ze schrijvend en fotograferend door het jonge Amerika dat verscheurd wordt door de burgeroorlog.

Zonder het voorbeeld van zijn vriend Kalle was Abel misschien nooit het familiedrama te boven gekomen en was hij zeker niet naar New York gegaan om daar journalist te worden bij de legendarische *New York Herald*. Abel heeft, kortom, aan zijn vriend Kalle veel te danken.

Is dat de kern van hun vriendschap, of misschien zelfs van vriendschap in het algemeen, een relatie die je helpt het beste uit jezelf te halen?

'Vriendschap als nuttige functie... nee. Dat vind ik een slechte definitie. Alsof een vriend pas iets betekent als hij iets voor je doet. Het kan voorkomen dat iemand iets voor je betekent, maar dat is niet de wezenlijke functie van vriendschap.'

Kalle
De memoires van
Abel Sikkink

€ 28,98
E-book € 14,99

www.uitgeverijpluim.nl

Wat dan wel? Montaigne (de 16e-eeuwse filosoof Michel de Montaigne, red.) zegt: echte vriendschap is een zielsverwantschap.
'En dat is het natuurlijk. En dat is iets dat je niet kan verklaren.'

Zijn alle echte vriendschappen hetzelfde?
'Ik maak onderscheid tussen vriendschappen die je hebt overgehouden uit je jeugd, van de middelbare school of de studie, en vriendschappen die je sluit op latere leeftijd. Ik heb nog vrienden van de middelbare school en die gaan steeds meer over het gedeelde verleden. Mensen die mijn ouders nog gekend hebben bijvoorbeeld, dat schept een bijzondere band. Dat heb je niet met veel mensen.
Maar dan, als je ouder wordt, dan sluit je een ander soort vriendschap. Ik heb de afgelopen dertig jaar veel mensen leren kennen, waarvan ik dacht: hier kan ik goed mee opschieten. Dat gebeurt me trouwens nog steeds.'

En dat zijn andere vriendschappen.
'Die vroege vriendschappen, die beginnen anders dan de latere. Ik heb nog een vriend uit mijn jeugd die begon omdat we toevallig in de tweede klas van de middelbare school naast elkaar werden gezet. Dat is nu 55 jaar geleden. In je jeugd sta je ervoor open, eenvoudig omdat je behoefte hebt aan gezelschap. De mensen met wie je in een klas gezet wordt, die maken je tot wat je bent. Later wordt dat anders. Dan ontstaat een vriendschap om andere redenen, die overigens heel moeilijk te benoemen zijn. Intuïtie? Sympathie? Ik kan niet echt zeggen wat het is, maar je herkent het wel direct. Ik heb het recentelijk nog meegemaakt.'

Als echte vriendschap voortkomt uit zielsverwantschap, denk je dan aan jeugdvrienden of aan latere vrienden?
'Ik denk toch de latere vriendschappen, want die zijn bewuster, meer gebaseerd op een vrije keuze. Als je jong bent, ben je allang blij als je een vriendje hebt, als je ergens bij kunt horen. Dan is het besef van wie je bent nog niet zo ontwikkeld. En dat verandert later. Je wordt, als je ouder wordt, ook kritischer. Je denkt niet alleen maar: hopelijk helpt deze man mij uit mijn eenzaamheid. Maar ook al denk je meer na, toch, en dat is wonderlijk, gebeurt er iets ondefinieerbaars.'

Als Montaigne in zijn essay over vriendschap terugkijkt op die ene echte vriend die hij gehad heeft en hij vraagt zich af waarom de vriendschap zo hecht was, dan komt hij tot de slotsom: hij was hij, en ik was ik, en we deelden een ziel.
'Maar waarom je dat gevoel nou bij de ene persoon wel hebt en bij de ander niet... terwijl het twee verwante persoonlijkheden kunnen zijn en je met allebei wat deelt... is het de stem, de blik in de ogen? Het is ondefinieerbaar.'

Bestaat er zoiets als vriendschap op het eerste gezicht?
'Ja, mensen met wie het gelijk klikt. Zoals je ook verliefd op iemand kan worden op het eerste gezicht. Je weet meteen dat het meer is dan een ontmoeting met iemand die je na een tijdje weer vergeten bent.'

En Kalle en Abel, die je opvoert in je boeken Phoenix *en* Kalle*?*
'Die gaan samen terug op een lang verleden, maar dat ontwikkelt zich daarna tot iets meer dan een jongetjesvriendschap. Kalle gaat vanuit een provinciestad in Michigan, waar ze samen opgroeien, naar New York om fotograaf te worden. Abel komt later ook naar New York, en dat had hij waarschijnlijk nooit gedaan als Kalle hem niet was voorgegaan. Maar het is niet zo dat Kalle dat gedaan heeft met de bedoeling om Abel een carrière te bezorgen in de grote stad.'

Vriendschap "bedoelt" ook niets, toch?
'Nee, nooit. De een heeft een bepaalde drive, waar de ander in mee kan gaan. Kalle gaat New York, Abel volgt hem. Maar later in het boek is het andersom, Kalle raakt gewond terwijl hij foto's maakt ergens bij een slagveld en dan gaat Abel naar hem op zoek. Het is niet zo dat Abel Kalles vriend is opdat hij iemand heeft die hem als gewonde fotograaf van nut is. Maar omdat hij een vriend is, gaat hij wel op zoek. Dat is een belangrijk verschil.'

Abel noemt Kalle zijn broer.
'Broers hebben een diepe gemeenschappelijkheid die niet altijd tot vriendschap hoeft te leiden. Soms zelfs tot haat. Dat hij Kalle zijn broer noemt, is omdat hij zijn familie is kwijtgeraakt. Maar ze zijn natuurlijk geen broers. Ze zijn, net als de mannen die ik in *Ventoux* en *Ferrara* beschrijf, echte vrienden. Dat betekent dat ze onbaatzuchtig zijn, wat, naast die zielsverwantschap, een kenmerk is van echte vriendschap. Dus niet: hij kan iets voor mij doen. Zo denk je niet over je vrienden, zo denk je over je kennissen. Dat is je netwerk.'

Dus vriendschap eist ook niets?
'Nou, eisen... vriendschap verwacht wel degelijk iets. Toewijding bijvoorbeeld. Aandacht. Interesse in wat ik meemaak of wat ik beleef. Troost.'

Dat klinkt als liefde.
'De liefde voor mijn vrouw, dat is toch iets anders dan de verhouding met mijn vrienden. Bij liefde is altijd het element van seks aanwezig. En dat is iets dat liefde in zekere zin ook een egoïstisch tintje geeft. Maar liefde evolueert als het goed is ook de richting van vriendschap uit. En dat is mooi, want ik heb altijd het idee dat ik vriendschap hoger aansla dan liefde. En daarmee bedoel ik ook de vriendschap met mijn vrouw Wilma. Het duurt een tijdje voor je kan toegeven dat je eigen vrouw eigenlijk je beste vriend is. Straks vindt ze dat een belediging.'

Je bent bang dat ze denkt dat ze niet meer voor je is dan een pakketje schroot met een dun laagje chroom.
'Precies, en dat is juist niet wat ik bedoel. Integendeel.'

Met de afvalberg die ziekenhuizen produceren, kunnen ze meer problemen veroorzaken dan oplossen. **Roos Bleckman** en **Schelto Kruijff** proberen met hun team in het UMCG het tij te keren. Dankzij de viral video van kunstenaar **Maria Koijck** is ook de buitenwacht overtuigd geraakt van de noodzaak.

BERT PLATZER

DUURZAAM

WWW.DEGROENEOK.NL WWW.MARIAKOIJCK.COM

De fik in de medische wegwerpcultuur

Waarschijnlijk staan weinig mensen stil bij het afval dat voor hen wordt geproduceerd als ze in het ziekenhuis liggen voor een operatie: een gemiddelde operatie levert zo'n twaalf kilo afval op. Het aandeel van ziekenhuizen in de CO_2-uitstoot van Nederland is acht procent. 'Dat is meer dan de luchtvaart uitstoot,' zegt Schelto Kruijff, hoogleraar en oncologisch chirurg in het UMCG. 'Maar vaak is het sentiment dat de zorg heel belangrijk is en we niet moeten zeuren over een beetje afval. In het UMCG proberen we een mindswitch te maken, zodat we minder afval en CO_2 produceren.'

'In de jaren zestig van de vorige eeuw zijn de ziekenhuizen de omslag van herbruikbare naar wegwerpproducten ingegaan', vertelt Roos Bleckman, arts-onderzoeker medische oncologie in het UMCG. 'De ziekenhuizen konden de toenemende zorgvraag niet aan en disposables (wegwerpmaterialen) bleken makkelijker en goedkoper dan herbruikbare producten. Tegenwoordig is alles wegwerp: van de steriele doeken om de patiënten tijdens operaties af te dekken tot handschoenen en scharen.'

Celstofmatje

Als er één product symbool staat voor de wegwerpcultuur in ziekenhuizen, is dat het celstofmatje. Deze matjes worden bij operaties gebruikt om bloed en andere vloeistoffen te absorberen. Jaarlijks worden in het UMCG maar liefst 325.000 matjes gebruikt – ook als er niets te absorberen valt. 'Ze worden zelfs gebruikt om prettig op te staan, als tochtstrip of als kussensloop', zegt Bleckman. 'Daarvoor zijn ze natuurlijk niet bedoeld.' Na

FOTO WERRY CRONE

'Verpleegkundigen doen wegwerphandschoentjes aan om de gordijnen op de zalen te sluiten'

eenmalig gebruik gaan de matjes 'in de fik', in een speciale afvalverwerkingsinstallatie, zoals alle medisch afval, , vertelt Kruijff.

Het project 'Een duurzamere inzet van het celstofmatje op de operatiekamer' moet in het UMCG leiden tot een blauwdruk om het gebruik van wegwerpartikelen uit te bannen dan wel sterk te verminderen; als dat met het celstofmatje lukt, lukt dat met andere wegwerpartikelen ook, is de gedachte. Dat betekent bijvoorbeeld dat de matjes alleen worden gebruikt waarvoor ze bedoeld zijn. 'We hebben indicaties opgesteld voor zowel wegwerp- als wasbare matjes. Als er veel vochtverlies is, gebruiken we liever een wegwerpexemplaar. Want je kunt niet met een druppend, wasbaar matje over de gang lopen om dat in een waszak te doen, die dan bloed doorlekt. Maar voor indicaties waarbij weinig bloedverlies te verwachten valt, zou je een wasbare kunnen gebruiken. Dus bijvoorbeeld bij het inbrengen van een katheter of om bepaalde apparatuur te beschermen.'

De zoektocht naar een duurzamer alternatief is niet eenvoudig. 'Een wasbaar matje of een wegwerpmatje met gerecyclede grondstoffen klinkt prachtig, maar als je de Life Cycle Analysis doorrekent, dus de milieubelasting van het delven van de grondstoffen tot en met het transport en eventueel wassen van het eindproduct, valt het vinden van een duurzaam alternatief vaak tegen', zegt Kruijff. 'Het is bijna altijd het beste om het gebruik te verminderen.'

Gezond verstand

Voor dat laatste is het belangrijk om je gezonde verstand te gebruiken, zegt Bleckman. 'Bij sommige darmoperaties waarbij heel veel ontlasting vrijkomt, kun je je afvragen in hoeverre je de patiënt moet afdekken met steriele doeken, aangezien ontlasting niet bepaald steriel is.' Kruijff vertelt dat hij met een student de proef op de som nam en bij zijn operaties veel afdekmateriaal gebruikte. 'Daarna hebben we de hoeveelheid wondinfecties bijgehouden. Tussen beide situaties bestond geen verschil en de zorgverleners gaven aan er geen problemen mee te hebben.'

Inmiddels hebben Kruijff en Bleckman met een groep collega's een stappenplan opgesteld. 'De chirurgen en OK-assistenten

Maria Koijck en haar kunstwerk

nemen samen de OK-protocollen door. Daarin wordt omschreven uit welke stappen een operatie bestaat en wat ervoor nodig is. De afdekdoeken komen in standaard, steriel verpakte pakketten. Nu worden bij sommige operaties twee van de vijf doeken ongebruikt weggegooid, terwijl er ook pakketten met drie doeken zijn. Dus het moet worden herbeoordeeld of we voor een operatie nog het meest passende pakket gebruiken. Bij een pilot bij hoofd-hals chirurgie bleek dat we twintig procent minder afdekdoeken kunnen gebruiken, met een kostenbesparing van dertig procent.

Kunst van zes vuiniszakken

Kunstenaar Maria Koijck schrok zich te pletter van al het afval toen ze in 2020 met borstkanker in het ziekenhuis werd opgenomen voor een borstamputatie. ‘Ik ben oud-verpleegkundige en in mijn tijd, 35 jaar geleden, was bijna alles nog herbruikbaar. Nu is alles wegwerp, zelfs de armband van de bloeddrukmeters. Verpleegkundigen doen wegwerphandschoentjes aan om de gordijnen op de zalen te sluiten.’

Na een tweede ingreep, een borstreconstructie, gebruikte ze al het OK-afval in een video. ‘Ik ben ontzettend gelukkig dat ik zo goed geholpen ben, maar ik zet wel vraagtekens bij de paradox: hoeveel afval is er wel niet gemaakt om mij beter te maken?’ De tien uur durende operatie leverde zes vuilniszakken op – geen huis-tuin-en-keuken-vuilniszakken, maar extra grote – met in totaal tegen de dertig kilo afval. ‘De chirurg honoreerde mijn verzoek om het afval mee te nemen, want ze zei zelf ook: ”Je wilt niet weten hoeveel afval er in de operatiekamer wordt gegenereerd”.’

Koijcks video, waarin ze te midden van al het afval ligt, is inmiddels miljoenen keren bekeken op YouTube. ‘Toen mijn video uitkwam en viral ging, wist ik niet wat me overkwam. Ik kreeg heel veel positieve reacties uit de zorg. Uit de anesthesie en van de chirurgen. Die hadden eindelijk materiaal om te laten zien waarom het anders moet in de OK.’

Enorme opgave

In de medische wereld is men dus doordrongen van de noodzaak om de afvalberg sneller te laten krimpen dan de ijskappen smelten. ‘Toch ervaart Kruijff weerstand bij het verminderen van de afvalstroom. ‘Je moet tegen de stroom in zwemmen. De inkoop, de ziekenhuishygiënisten, niemand zit hierop te wachten. Goedkoop toekomstig afval bestellen, gebruiken en weggooien is het makkelijkst.’

Daarom zal Kruijff zijn oratie ‘Duurzaam innoveren is groen opereren’ op 19 januari 2024 aan dit onderwerp wijden. ‘Mijn oratie gaat over de enorme opgave om de OK duurzamer te maken. De gezondheid die we in ziekenhuizen creëren, heeft vaak een minder groot maatschappelijk effect dan mensen inschatten. Als alle kinderen sporten of we alle suiker uit de supermarkt weghalen, behaal je grotere gezondheidseffecten. Daarom moeten we met het gebruik van deze enorme hoeveelheid grondstoffen in de ziekenhuizen oppassen dat de maatschappelijke schade van onze ziekenhuizen niet groter wordt dan de opbrengsten.’

Joost Bijlsma (1970) / rechten 1995 en Cathy van Beek

Heel de zorg – Routes naar duurzamer, gezonder en beter

De Nederlandse zorg is een van de vervuilendste ter wereld. Leer van duurzame zorgpioniers.

€ 26,95

SCHILDERIJ

JAN ALTINK

Groninger landschap, 1947,
Olieverf op doek

Tentoonstelling Groninger Museum

‘Hoe van Gogh naar Groningen kwam’

De stad Groningen was eind negentiende eeuw een sprankelende plek, vol nieuwe gebouwen en nieuwe ideeën. Reizigers konden voor het eerst met de trein naar Groningen en op een nieuw hoofdstation uitstappen, de bevolking groeide, de stad breidde uit en de Stadsschouwburg werd gebouwd. Om ook de kunstwereld flink op te schudden organiseerden in 1896 en 1897 zes studenten van de Groningse universiteit – waaronder de later wereldberoemde historicus Johan Huizinga – acht opzienbarende tentoonstellingen in het Groninger Museum. Er werden maar liefst 128 werken van Van Gogh tentoongesteld.

Het bleek een sleutelmoment voor de ontwikkeling van de moderne kunst. Invloedrijke Groningse hoogleraren, zoals Gerard Heymans, begonnen op advies van ‘kunstpaus’ H.P. Bremmer kunst van Van Gogh te verzamelen en via docenten van kunstacademie Minerva inspireerde Van Gogh kunstenaars tot een essentiële impuls voor het kleurrijke De Ploeg-palet.

Over dit en meer gaat de tentoonstelling ‘Hoe van Gogh naar Groningen kwam’, te zien in het Groninger Museum t/m 25 mei 2024.

Gastconservator en alumna kunstgeschiedenis Mariëtta Jansen (1961) is mede-auteur van het boek *Hoe Van Gogh naar Groningen kwam*, dat gebaseerd is op haar onderzoek.

Dierprocessen in de middeleeuwen: **bij de beesten af?**

Slakken die plechtig verbannen werden omdat ze te veel geknabbeld hadden aan gewassen. Dolfijnen, paarden, mollen en vliegen die in de rechtbank gevonnist werden. **Sven Gins** onderzoekt dergelijke dierprocessen in de middeleeuwen. Weliswaar hebben wij nu Dierendag en zelfs een Partij voor de Dieren, maar zijn wij humaner? 'Middeleeuwers zouden zich waarschijnlijk evenzeer verbazen over onze omgang met dieren in de industrie en in de natuur.'

GERT GRITTER

ONDERZOEK

WWW.RUG.NL/STAFF/S.GINS

Iemand overlijdt als gevolg van bijensteken: het bijenvolk wordt veroordeeld tot verstikking (Worms, 864). Een kind lijkt omgekomen door toedoen van een zeug: het varken wordt veroordeeld tot omgekeerde ophanging tot de dood erop volgt. Tijdens een keverplaag ontstaat een discussie over de vraag of men de insecten mag excommuniceren (Saint-Julien, 1587). Een kind overlijdt na een hondenbeet: de hond wordt veroordeeld tot de galg en zijn weinige bezittingen verbeurd verklaard (Leiden, 1595). In Europa zijn vanaf de Oudheid tot de Verlichting vele dieren, individueel of als groep, onderworpen aan een juridisch proces. Tegenwoordig komen zulke gevallen ridicuul en amusant over, maar vroeger was het een serieuze zaak. Rechtsgeleerden bogen zich erover, terwijl gerechtsdienaars, advocaten en beulen eraan verdienden.

Vervloeking

Als een dier voor een kerkelijke rechtbank verscheen, kon de straf oplopen tot het ondergaan van een vervloeking. Bij een wereldlijke rechter liep het vaak gruwelijker af voor de 'verdachte'. Dieren werden opgehangen, gewurgd, levend begraven, gepijnigd, verbrand, onthoofd. Voor Gins maakt de rariteit van de rechtszaken de realiteit van de dierstraffen niet minder onthutsend. 'Het ondersteboven ophangen van bijvoorbeeld een levend varkentje tot de dood erop volgt, moet ondraaglijk pijnlijk voor het gestresseerde dier zijn geweest.'

Verstoring wereldorde

Op basis van zijn huidige NWO-onderzoek bij de Faculteit Religie, Cultuur en

< Rechtszaak tegen een zeug en varkens in Lavegny, Frankrijk, 1386. De afbeelding dient ter ridiculisering van middeleeuwse dierenprocessen. Uit: 'Robert Chambers, The book of days: a miscellany of popular antiquities in connection with the calendar *(1869)*

FOTO HESTERLIENA WOLTHUIS

'Vanuit dierlijk oogpunt zijn vandaag juist de duistere tijden'

Maatschappij (tot voor kort Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap) heeft Gins meer inzicht gekregen in de dierprocessen. 'De middeleeuwers waren niet achterlijk. Ze waren mensen als jij en ik. Zij wisten ook wel dat dieren niets begrepen van wat in de rechtbank werd besproken, laat staan dat er enig schuldbesef of berouw was. Men geloofde echter wél in een strakke wereldorde, waarin een vaste plaats was toebedeeld aan de mens boven het dier. De strafprocessen deden zich onder meer voor als die veronderstelde orde was aangetast. Een varken "hoort" een mens niet te doden, dus als dat toch gebeurt is de vervolging en bestraffing van het dier een rituele poging om de hiërarchie te herstellen. Voortkomend uit de behoefte dat er "iets" moest gebeuren. Er werden ook praktische maatregelen genomen. Getuigen werden ondervraagd om mogelijk kwaad opzet te ontmaskeren en steeds meer steden verordenden dat varkens niet meer los mochten lopen in de straten.'

Vrijspraak ratten

'Bovendien waren de middeleeuwse cultuur en samenleving bijzonder religieus. Wanneer men schadelijke insecten of knaagdieren niet via praktische middelen kon verdrijven, dan kon men via kerkelijke processen beroep doen op hulp van Hogerhand. Verder kregen de dierenprocessen ook een momentum van zichzelf, met name ná de middeleeuwen, in de zestiende en zeventiende eeuw. Voor rechtskundigen, aanklagers en advocaten was het soms een manier om zich te profileren en hun spitsvondigheid en overtuigingskracht te demonstreren. Een goed voorbeeld is Barthélemy Chasseneux, die als advocaat zijn cliënten – een groep ratten, die zich te goed hadden gedaan aan gewassen – wist vrij te pleiten. Hij stelde dat het voor de knaagdieren te moeilijk en gevaarlijk was om in de rechtbank te verschijnen. Dierenrechtszaken brachten hem naam en faam.'

Bourgondische wonderpark

Interessant is hoezeer er in de middeleeuwen een andere visie op het dier bestond dan tegenwoordig (nu wij bekend zijn met natuurlijke evolutie en biologische processen). Gins: 'Men zag het dier eerder als een soort machine, een robot, die moest functioneren zoals de Grote Uitvinder het had geprogrammeerd. Voor "defecte" dieren, die zich niet zoals voorgeschreven gedroegen, was geen plaats in de menselijke leefwereld. Niet verwonderlijk was de middeleeuwse mens uitermate geïnteresseerd in kunstmatige dieren, die op ingenieuze wijze werden ontworpen. Vorstenhoven wedijverden met elkaar om gasten en het grote publiek te imponeren. Beroemd is het Bourgondische wonderpark van Vieil-Hesdin, met waterspuwende beelden, kunstvogeltjes die fladderden en floten, robotaapjes die bijna niet van echt waren te onderscheiden. Heel indrukwekkend.'

The Dark Ages

Wat vindt Gins als mediëvist van het gangbare beeld van de middeleeuwen als 'the Dark Ages', waarin de mensen dom en barbaars waren? Een beeld dat gevoed wordt door romans en series als 'Game of Thrones', die zich afspelen in een soort pseudo-middeleeuwen? Hij moet glimlachen. 'Ik ben een groot liefhebber van fantasy. Dat de populariteit van dergelijke verhalen leidt tot meer belangstelling voor mijn vakgebied - dat zelf ook een bedreigde diersoort is - juich ik alleen maar toe.' Serieuzer: 'Wij moeten geen grote broek aantrekken als we de middeleeuwers willen veroordelen. De middeleeuwers leefden met en tussen hun dieren, die vaak vrij rondliepen. Ze beseften de bloederige prijs die dieren voor menselijk overleven betaalden. Het slachten gebeurde in het openbaar, het was een integraal onderdeel van het leven. Vanuit dierlijk oogpunt zijn vandaag juist de duistere tijden, gezien hoe wij met dieren omgaan in onder meer de bio-industrie, met massale preventieve ruimingen en abattoirs, verstopt op industrieterreinen. De mensen van morgen zullen ons ongetwijfeld óók barbaren vinden.'

Het excentrieke

Hoe is Gins op het idee gekomen zich juist in dit onderwerp te verdiepen? 'Ik ben geïntrigeerd door het excentrieke, thema's die raken aan existentiële vragen over wat het nu eigenlijk betekent om mens te zijn. Hoe ogenschijnlijk marginale stukjes geschiedenis een nieuw licht kunnen werpen op het reeds bekende.' Speelde misschien ook dierenliefde mee? 'Ik ben geen geboren activist, maar het onderwerp laat me niet onaangeroerd. Het zet mij – en hopelijk ook andere mensen – aan het denken. Geschiedkunde is meer dan alleen reconstructie van historische feiten. Het gaat ook om de verhalen die we vertellen over wie we waren en wie we zouden kunnen zijn.'

rijksuniversiteit groningen

Decembercadeautjes

The University of Groningen is committed to sustainability. These items are produced with love for people and planet.

Oude Kijk in 't Jatstraat 19
050 363 2700 / universiteitswinkel@rug.nl
universiteitswinkel ishopgroningen
rug.nl/shop

i Shop

university of groningen

BUSINESS SCHOOL

Leergang
Strategisch Leiderschap voor Medisch Specialisten

- 6 dagen
- De Schiphorst (Ov.)
- 7 maart 2024

Wilt u, als ervaren arts:

- met uw team topzorg leveren
- grip op het veranderende gezondheidslandschap
- meebeslissen over de koers van uw organisatie

rug.nl/ugbs-slms

Aletta Jacobs SCHOOL OF PUBLIC HEALTH · Q3 · EQUIS ACCREDITED · AACSB ACCREDITED · connecting for impact

U E

Steun het Eric Bleumink Fellowship

Beurzen voor talentvolle studenten uit arme landen

uef.nl/projecten/ebf
NL 80 ABNA 056 3098 961

Ubbo Emmius Fonds

F

rijksuniversiteit groningen

gum GENTS UNIVERSITEITS MUSEUM

TENTOONSTELLINGSCONCEPT VAN
GENTS UNIVERSITEITSMUSEUM

phallus

norm &vorm

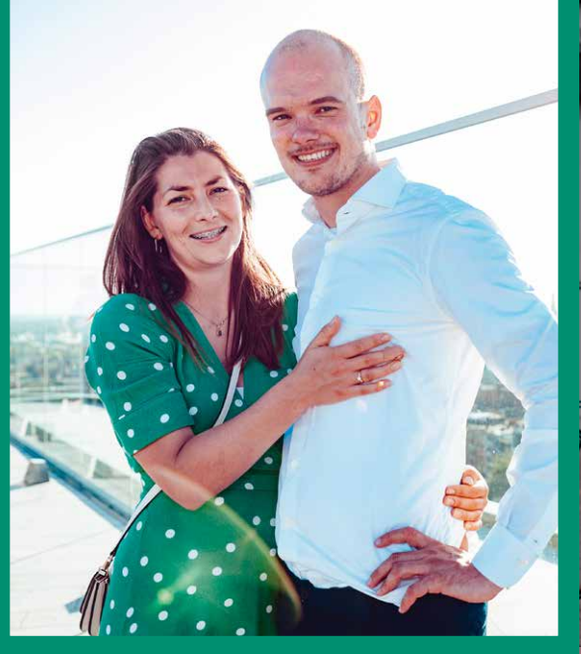

26 mei / 25 februari 2024

um universiteitsmuseum groningen

rug.nl/museum

Tekst Ellis Ellenbroek

BAS KRIJGSMAN (32) & ISABELLA KROPHOLLER (33)

MA rechten 2016, oprichter en sales lead en product owner van Let's get digital

MA internationale betrekkingen 2015, freelance projectmanager bij Royal Flora Holland Eelde

Relatie sinds 4 juli 2011 / getrouwd: 1 oktober 2022 / dochter Nina-Sophie geboren op 12 oktober 2023

'Vrienden van me zeiden: "Bas, hoe doe je dat? Zo'n vrouw bij jou, dat kan helemaal niet." Ik dacht zelf eerst ook dat Bella *way out of my league* was. Hoezo? Nou, kijk zelf maar naar haar. Mooi, leuk, stralende ogen, energiek. En dan nog al haar leuke karaktereigenschappen.
Ze is lief, luistert, bekommert zich om andere mensen en om dieren.
Ik ben niet zo zweverig verder, maar het was of we elkaar al jaren kenden toen ik haar ontmoette op een huisfeest in de Peperstraat. Binnen een uur lagen we op de kamer van een van de bewoners. Er is niet veel gebeurd, zo classy is Bella wel.
Zonder haar zou het leven een stuk saaier zijn en vooral efficiënter. Bella gaat voor kwaliteit, ik ben meer van goedkoop. Mijn lievelingstoetje is een toetje van 25 cent, gele vanillepudding en een witte roomlaag, zij vindt het heel goor. Zij pakt het duurste toetje van het schap. Als ik in een slechte bui ben en zij laadt de hele winkelwagen vol dure biologische producten kan ik balen. Aan de andere kant: Zo kom ik in werelden waar ik normaal niet in zou komen.
Ik houd wel van een showtje geven. En ik vond het mooi dat iedereen kon zien dat ik bij haar hoor. Dus vroeg ik haar ten huwelijk op een wit paard op de Grote Markt.
Zij zou die dag zogenaamd met vriendinnen uit eten, toen kwam ik aanrijden, verkleed als ridder.
Onze trouwerij was in de Martinikerk. Gasten konden kiezen hoe ze wilden worden ontvangen. We hadden bijvoorbeeld een arrangement vol liefde. Daarbij werd je opgewacht door een duo in een hartjespak dat je een knuffel gaf en een persoonlijke brief van ons voorlas. Ontvangst met een ontgroeningseffect hadden we ook. Drie gasten van de ontgroeningscommissie van Vindicat vingen de liefhebbers op in de kelders van de kerk, gaven ze een shot tequila en dan werden ze uitgescholden. We hadden ganzen gehuurd die door de kerk waggelden. Afleiding voor als ik zou gaan huilen, wat nogal vaak gebeurt als ik ga speechen. Dolly, mijn golden retriever, ging de ringen halen. Maar die was alleen de ganzenpoep maar aan het opvreten.'

'Op een huisfeest in de Peperstraat, toevallig op Bas zijn verjaardag, 10 mei, raakten we aan de praat en zijn wat door dat huis rond gaan lopen. We hebben gezoend in de badkamer, weet ik nog, daar was het rustig. Op een hele vieze kamer belandden we in bed, maar daar is niks gebeurd. Bas vertelde over zijn leven, destijds verkocht hij condoomabonnementen. Hij noemde zich ondernemert. Ondernemert, ik vond dat nogal sukkelig. Hij had een wit T-shirt en een spijkerbroek aan, zoals nu ook nog steeds. Dat was zijn Steve Jobs-outfit, zei hij.
Of ik verliefd was weet ik niet, maar ik wist wel heel snel: Ik ga met deze jongen trouwen.
De volgende dag had ik meteen een sms'je, dat hij graag wou afspreken. Veel jongens speelden spelletjes, Bas was duidelijk. De volgende dag zijn we meteen op date gegaan. Toen heeft hij het hele verhaal van de vorige avond opnieuw verteld.
Eerst ben je een scharrel, dan ben je een quarrel, een kwaliteitsscharrel, daarna heb je verkering. Het duurde nog twee maanden voor het officieel was. We kwamen elkaar tegen in de Harmonie en dan zeiden we hoi. Maar in juli vroeg hij: "Wil je mijn vriendinnetje zijn?" Ik vond het vroeg, ik had nog niet zo'n behoefte aan vastigheid. Ik was nog maar 21. Dus ik vroeg: "Waarom dan?" Hij zei: "Als we elkaar zien in de Harmonie, wil ik tegen iedereen zeggen dat jij mijn vriendin bent."
Bas is enthousiast over van alles en positief. Normaalgesproken staat hij elke dag met een big smile naast zijn bed en zingt hij liedjes. Dat vind ik fijn. Hij verzint steeds van alles en organiseert gekke dingen. Zijn aanzoek vond ik wel heftig en oncomfortabel. Hoe er op die Grote Markt ineens een vriend van hem in een narrenpak tevoorschijn sprong, en toen Bas daar op een paard. Met al die mensen die keken. Ik hoef niet in de spotlights, of alleen op een manier die ik zelf heb gekozen. Maar dit is wel Bas. Hij vindt dit lekker. Als hij iets low-keys had gedaan was ik misschien teleurgesteld geweest. Dan had ik gedacht: Is dit alles?'

DE LIEFDE VAN
BAS & ISABELLA

Een kleine beurs met grote gevolgen

Voor de kust van West-Afrika ligt Banc d'Arguin, een waddengebied dat zijn weerga niet kent. Het is groter dan onze Waddenzee en herbergt het grootste aantal broedende watervogels van West-Afrika en het is onmisbaar voor veel van 'onze' kust- en watervogels die er jaarlijks de winter doorbrengen, zoals lepelaars, sterns, kanoetstrandlopers en grutto's. **Hacen El-Hacen** doet er al jaren onderzoek, aanvankelijk dankzij een beurs van het Eric Bleumink Fellowship.

NIENKE BEINTEMA JAN VAN DE KAM

ERIK BLEUMINK FELLOWSHIP

WWW.UEF.NL/PROJECTEN/EBF

Nederlandse ecologen, onder wie RUG-bioloog Theunis Piersma, doen er al veertig jaar onderzoek. Het waren Piersma en collega's die daar in 1980 een record van 2,4 miljoen trekvogels telden – en daarmee Banc d'Arguin in één klap op de kaart zetten als unieke vogelhotspot. Het gebied bleek een cruciale schakel te zijn in de trekvogelroute van Siberië, Scandinavië en de Waddenzee naar Afrika.

Lokale vissers

En toen troffen ze er, op een dag in 2006, een jonge Mauritaanse student. Bos- en natuurbeheer had hij gestudeerd, in Syrië, waar hij ook Engels had geleerd. Maar stiekem was hij veel meer geboeid door kust en zee, vogels en schelpen, zeegras en wadpieren. Daarom werkte hij voor de Parkdienst: vogels tellen, bodemdieren monitoren. En buitenlandse bezoekers rondleiden, ze helpen bij hun veldonderzoek, en in het Arabisch communiceren met de lokale vissers die de onderzoekers in hun bootjes naar afgelegen plekken brachten.

'Zo leerde ik Theunis Piersma kennen,' vertelt Hacen El-Hacen in een monumentaal pand in hartje Leeuwarden. In het voormalige bankgebouw huist sinds vorig jaar BirdEyes, het expertisecentrum voor trekvogelecologie dat Piersma heeft opgericht vanuit de Rijksuniversiteit Groningen. 'Een jaar later mocht ik voor de Nederlanders een halfjaar waarnemingen doen, terwijl zij weer terug in Nederland waren. In die tijd kwam ter sprake dat ik misschien wel een master in Groningen zou kunnen doen.'

Te kostbaar

Een prachtig plan, maar: te kostbaar. De Groningers hielpen bij het zoeken naar een oplossing. Die kwam al snel vanuit het Eric Bleumink Fellowship (EBF), onderdeel van het Ubbo Emmius Fonds. Dit fonds kent beurzen toe aan studenten uit ontwikkelingslanden om aan de RUG te studeren. 'Het EBF is mijn redder geweest,' zegt El-Hacen vol vuur. 'Alles wat ik sindsdien heb kunnen doen, heb ik daaraan te danken.'

In Groningen studeerde hij ecologie en

evolutie, met een afstudeeronderzoek in de groep van Piersma. ‘Ik onderzocht lepelaars in Banc d’Arguin,’ vertelt El-Hacen. ‘Maar geleidelijk ontdekte ik dat ik méér wilde weten. Ik wilde dat hele kustsysteem begrijpen, het samenspel omarmen tussen het zeegras en de wadplaten, en natuurlijk de trekvogels. En ik wilde er het hele jaar zitten, niet alleen als de trekvogels er zijn.’

Grote droogte

Banc d’Arguin heeft de afgelopen decennia grote veranderingen ondergaan. In de jaren ’80 was er bijvoorbeeld veel minder zeegras en zaten er meer borstelwormen in de bodem, als voedsel voor de trekvogels. Nu is er meer zeegras en vinden de vogels vooral schelpdieren. Dat betekent dat er ook onder de vogels grote verschuivingen plaatsvonden in aantallen: sommige soorten profiteren van de veranderingen, andere kwijnen weg.
‘Dit hangt allemaal samen met de grote droogte in de Sahel in de jaren ’70,’ vertelt El-Hacen. ‘Acht jaar lang viel er geen druppel regen. Wij hadden onze klimaatverandering toen al. Die droogte heeft een enorme impact gehad. Zandstormen, zandafzettingen… Onze wereld is op zijn kop gezet. Je ziet en leeft de gevolgen. Verlies van vee, van gewassen, maar ook van cultuur, van verbinding met de natuur. Iedereen leeft daar nu met een gat in zijn hart. Het is één groot verhaal van verlies.’

Nieuwe estuaria

Dáár komt nu zijn drive vandaan om die veranderingen te willen begrijpen. ‘Hoe werkt dit alles door in het kustsysteem, wat zijn de gevolgen, wat kunnen we eraan dóen?’, noemt hij als voorbeeld. ‘De laatste jaren zien we ook positieve veranderingen: de zee breekt soms door de duinen heen en er ontstaan prachtige nieuwe estuaria met veel zeegras. Het zijn kraamkamers voor jonge vis en het is er rijk aan vogelleven. Een beetje zoals de Waddenzee. Geweldig.’
Maar het systeem is kwetsbaar: het is ingesloten door dijken en steden, die alsmaar oprukken. Vervuiling ligt op de loer, en ook de huidige klimaatverandering zet de boel op scherp. ‘Daarom vind ik niet alleen onderzoek belangrijk, maar ook *outreach*,’ zegt El-Hacen. ‘We moeten in gesprek met de bestuurders, met de boeren en de vissers en de industrie, om samen te werken aan veerkracht. Daar profiteren niet alleen de vogels van, maar ook de mensen.’
De Nederlandse connectie blijft daarin een rol spelen, aldus de onderzoeker. ‘De Nederlanders hebben een reputatie opgebouwd. De bestuurders zeggen: we kunnen iedereen negeren, maar niet de Nederlandse wetenschappers!’

Verborgen rol

El-Hacen is in Groningen op zijn onderzoek gepromoveerd. Met financiering uit een Zwitsers fonds werkt hij nu als postdoc in de groep van Piersma. Maar zijn band met het EBF blijft sterk. ‘Ik zit nu zelf in de commissie die de beurzen toekent,’ vertelt hij. ‘Dat is een grote eer. Ik ren graag die extra mijl voor het EBF. Het fonds speelt een verborgen, maar zeer belangrijke rol in het universitaire systeem: het geeft mensen een kans die anders nooit uit hun situatie zouden kunnen ontsnappen, vaak mensen uit de kwetsbaarste delen van de wereld.’
Als die mensen hier een goede opleiding kunnen volgen, dan kunnen hun kennis en vaardigheden zich als een olievlek gaan verspreiden als ze terugkeren naar hun land van herkomst. ‘Maar het werkt ook andersom: deze studenten zijn een verrijking voor de RUG. Ze brengen unieke kennis en ervaringen mee, en laten zien wat de relevante vragen zijn.’ Recente toekenningen waar El-Hacen over meepraatte, waren bijvoorbeeld beurzen voor studenten die werken aan gendergelijkheid in Afrika en aan manieren om getraumatiseerde kinderen in oorlogsgebieden te helpen.
‘Het zijn onderwerpen die er echt toe doen,’ zegt El-Hacen. ‘Echt *mind-blowing* onderzoek. Daarmee raakt het EBF aan de levens van zóveel mensen. Dus daar werk ik graag aan mee, met een grote glimlach en een open hart.’

UEF Ubbo Emmius Fonds

Eric Bleumink Fellowship

Steun het Eric Bleumink Fellowship via de QR-code, www.uef.nl/projecten/ebf of NL 80 ABNA 056 3098 961, t.n.v. Ubbo Emmius Fonds, inzake EBF.

www.uef.nl/projecten/ebf

Hacen El-Hacen:

‘Het EBF geeft mensen een kans die anders nooit uit hun situatie zouden kunnen ontsnappen, vaak mensen uit de kwetsbaarste delen van de wereld’

Autonome wapens verlagen de drempel tot oorlog

JURGEN TIEKSTRA ARMYINFORM.COM.UA

ONDERZOEK

WWW.RUG.NL/STAFF/T.F.BLAUTH

Killer robots? Zelfschietende drones? Het vermoeden bestaat dat in Libië al een autonoom wapensysteem is gebruikt. Maar regulering is er nog steeds niet. Promovenda Taís Blauth doet onderzoek naar de juridische en ethische vragen die deze wapens oproepen.

Toen in 2011 de Arabische Lente zorgde voor politieke omwentelingen van Tunesië tot aan Syrië, brak ook in Libië een burgeroorlog uit. Die strijd is nu, twaalf jaar later, nog steeds niet uitgewoed. Inmiddels heeft het Libische slagveld zelfs de twijfelachtige eer om waarschijnlijk de eerste plek in de wereld te zijn waar een autonoom wapensysteem op 'eigen' gezag mensen heeft aangevallen.
Ten minste, dat suggereerden onderzoekers in dienst van de Verenigde Naties. In mei 2020 werden oostelijk van hoofdstad Tripoli de restanten van een drone van Turkse makelij gevonden: de STM Kargu-2. Het vermoeden bestaat dat deze drone autonoom kon schieten op rebellengroepen. Deze vondst maakte duidelijk dat kunstmatige intelligentie ook in oorlogen een realiteit is.
Vanuit haar huidige woonplaats Sneek bestudeert de Braziliaanse promovenda Taís Blauth de ethische en juridische vragen die deze dodelijke autonome wapensystemen oproepen. Blauth is een kenner van het internationaal recht. Na een bachelor aan de Universidade Feevale in de Braziliaanse stad Novo Hamburgo en een master aan de University of Durham in Groot-Brittannië, vond ze een plek op de Campus Fryslân van de Rijksuniversiteit Groningen.

Stop Killer Robots

Binnen VN-verband wordt al jaren en jaren gesproken over het reguleren van de autonome wapensystemen, maar nog altijd is een internationaal akkoord buiten bereik, vertelt Blauth. 'Dit debat kreeg meer aandacht door een open brief in 2015 die door veel bekende persoonlijkheden werd ondertekend, onder wie bijvoorbeeld Elon Musk. Al vóór die open brief waren deze wapensystemen onderwerp van discussie binnen de Verenigde Naties, maar toen nog zonder veel gerucht. Ook is door verschillende ngo's de Stop Killer Robots-campagne opgezet, waarmee deze organisaties

het onderwerp bij de VN naar voren hebben geduwd.'

'Binnen de VN zijn de afgelopen jaren verschillende discussies gaande over wat voor type regulering we moeten hebben,' zegt de Braziliaanse 'In het begin ging het over een verbod, maar hoe kan iets verboden worden wat misschien al bestaat? Daarna verschoof de discussie naar het principe van 'betekenisvolle menselijke controle', als een minimum vereiste voor deze wapens. Maar wat bedoelen we daarmee?'

VN-resolutie aangenomen

'Begin november', vervolgt Blauth, 'heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een resolutie aangenomen waarin voor het eerst wordt gezegd dat het noodzaak is dat de internationale gemeenschap de uitdagingen rondom autonome wapensystemen adresseert. Maar zelfs zo'n resolutie kreeg nog vijf stemmen tegen: van Rusland, Belarus, India, Mali en Niger. Ook waren er acht onthoudingen, inclusief China, Israël en Turkije.'

De NAVO-landen, waaronder Nederland, ondertekenden de resolutie wel. Maar dat betekent niet dat deze landen tegen autonome wapensystemen zijn. Het kabinet-Rutte II schreef in een Kamerbrief in 2016 dat autonome offensieve wapens een onderdeel zijn van een 'blijvend technologisch hoogwaardige Nederlandse krijgsmacht'.

'Betekenisvolle menselijke controle'

De regering maakte destijds een in eigen ogen allesbepalend onderscheid tussen vollédig autonome wapens en wapensystemen met 'betekenisvolle menselijke controle'. Over de definitie van deze laatste term is internationaal nog steeds geen consensus. Maar de interpretatie van het kabinet was indertijd dat 'mensen wel een nadrukkelijke rol spelen bij het programmeren van de kenmerken van aan te vallen doelen en bij de beslissing over de inzet van het wapen.'

Of zoals toenmalig PvdA-minister Koenders en VVD-minister Hennis-Plasschaert in die Kamerbrief schreven: 'Mensen bevinden zich hiermee in de zogenoemde *wider loop* van de besluitvorming.'

Het Nederlandse standpunt is sinds die tijd niet verandert, getuige bijvoorbeeld een Kamerbrief in 2021 die ondertekend werd door de toenmalige ministers Sigrid Kaag en Ank Bijleveld.

Terroristen

Defensieve autonome wapensystemen bestaan overigens al jaren. De Nederlandse marine gebruikt het Goalkeeper-systeem, dat automatisch binnenkomende raketten onderschept. De Verenigde Staten hebben hun vergelijkbare Phalanx-systeem.

Heel anders wordt het als autonome wapens offensief worden. Landen gebruiken ze graag, omdat ze sneller en preciezer dan mensen zouden zijn, en op de gevaarlijkste plekken kunnen komen. Maar Blauth ziet, samen met anderen, talloze voorbehouden.

Bijvoorbeeld: wat als terroristen zo'n autonoom systeem in handen krijgen? 'Zij zullen zich niet druk maken over betekenisvolle menselijke controle', zegt Blauth. Een tweede probleem is de mogelijke *'liability gap'*, oftewel: wie kan er verantwoordelijk worden gehouden als er een oorlogsmisdaad is gepleegd? 'Ook daarom is het belangrijk dat er een mens achter het systeem zit.'

FOTO HENK VEENSTRA

Taís Fernanda Blauth (1992) is als promovenda verbonden aan de afdeling Governance and Innovation, op de Campus Fryslân van de Rijksuniversiteit Groningen. Haar onderzoek valt onder de leerstoel van de Oostenrijkse hoogleraar Andrej Janko Zwitter.
Aan de University of Durham in Groot-Brittannië behaalde ze een master Politics and International Relations, nadat ze haar bachelor had afgemaakt in haar thuisland Brazilië aan de Universidade Feevale in Novo Hamburgo. Die stad bevindt zich in de zuidelijke punt van Brazilië en is ontstaan uit een Duitse migrantengemeenschap.

'Terroristen zullen zich niet druk maken over betekenisvolle menselijke controle'

Ethische normen

Nog een probleem: is het internationaal recht programmeerbaar? Want hoe leer je een machine dat burgers er anders uitzien dan militairen? (Het 'principe van onderscheid'.) Hoe weet een machine hoe ver zij mag gaan? (Het 'principe van proportionaliteit'.)

'Stel je voor,' zegt Blauth, 'dat een autonoom wapen de opdracht heeft om een bepaalde persoon te doden, maar dat die persoon zich bevindt bij een school met zestig kinderen. Zou dat wapensysteem wel of niet die terrorist proberen te doden? Dat soort beslissingen worden nu genomen door militair personeel dat uitgebreid hierop getraind is en deze ethische normen in hun hoofd hebben. We zouden niet in staat zijn om zoiets in een computersysteem te codificeren.'

Een volgend probleem is het psychologische fenomeen van de 'automatiseringsbias'. Hoe soeverein staat een mens eigenlijk ten opzichte van een autonoom wapensysteem? Vaak wordt erop gewezen dat mensen er primair toe neigen om de conclusie van een computersysteem te verheffen boven het eigen inzicht.

Doordeweekse kantoordag

Tot slot is er de vraag of autonome wapensystemen, zoals zelfstandig schietende drones, oorlog niet alleen maar dichterbij brengen. Investeringen in nieuwe offensieve, in plaats van defensieve, mogelijkheden vergroten wellicht de kans dat landen tot geweld besluiten. Bovendien zijn de autonome wapensystemen een verdere stap in het klinischer maken van oorlogsgeweld. Nu al worden drones boven een slagveld aangestuurd vanuit militaire bases duizend kilometer verderop. Een volgende stap is dat die drones niet op het moment van het vechten zelf worden bestuurd, maar vooraf zijn geprogrammeerd op een doordeweekse kantoordag.

'Deze mensen zitten dan in hun fraaie kamer, met airconditioning, een kop koffie, in een mooi pak', beschrijft Blauth. 'Ze bevinden zich niet op een slagveld, met de geur en het lawaai, waar je mensen ziet lijden en waar je je in een context bevindt die raakt aan jouw meest natuurlijke en menselijke morele waarden. Er ontstaat dus een afstand die het soms makkelijker maakt om geweld te gebruiken. Dat is een kritiek op deze wapens: ze verlagen de drempel tot oorlog, ook omdat je niet het risico loopt veel soldaten te verliezen.'

Kijk op WWW.RUG.NL/ALUMNI/AGENDA *voor meer informatie en een actueel overzicht van bijeenkomsten en activiteiten voor alumni.*

FOTO GERHARD TAATGEN

Lustrum Alumnidag

Een heuse pub crawl, minicolleges van je favoriete docent, een gezamenlijke lunch op het Broerplein, een paneldiscussie, de bekendmaking van de nieuwe Alumnus van het Jaar, dat – en meer – zijn de plannen voor de lustrum Alumnidag op **zaterdag 25 mei**. In die week viert de RUG haar 410-jarig bestaan met allerlei activiteiten rond het thema Making Connections. Meer hierover in het online lentenummer van *Broerstraat 5*, maar schrijf 25 mei alvast in je agenda en hou de website RUG.NL/LUSTRUM in de gaten voor het laatste nieuws.

FOTO REYER BOXEM

Nomineer de Alumnus van het Jaar

Taku Mutezo, Iris de Graaf, Christiaan Triebert, Stine Jensen, Jelle Brandt Corstius, het is een kleine greep uit de oud-studenten die de afgelopen jaren zijn verkozen tot Alumnus van het Jaar. Ook komend jaar reikt de Rijksuniversiteit Groningen de award uit aan een oud-student die:

- een bijzondere bijdrage heeft geleverd aan de maatschappij, wetenschap, sport of cultuur,
- een inspiratiebron is voor anderen,
- én geldt als een belofte voor de toekomst.

Ken jij iemand die in aanmerking komt voor de titel Alumnus van het Jaar? Geef dan vóór 1 maart 2024 je nominatie met motivatie door via ALUMNI@RUG.NL.
Meer informatie:
WWW.RUG.NL/ALUMNI/ALUMNUSVANHETJAAR

Pedagogie en Onderwijskunde Alumnus helpt student

Ben jij werkzaam in de pedagogische- of onderwijssector? Kom dan op de werkveldpagina van studievereniging ODIOM en help studenten de overgang van de studie naar het werkveld te verbeteren! Heb je interesse? Neem contact op met BESTUUR@ODIOM.NL.

Talencentrum voor alumni

Het Talencentrum Rijksuniversiteit Groningen is er ook voor alumni. Bespreek de mogelijkheden voor een training op maat tijdens een gratis intakegesprek of til je taalvaardigheden naar een hoger niveau met een van onze cursussen en workshops. In januari starten, onder meer, Engels, Italiaans, Spaans en Duits. WWW.RUG.NL/TALENCENTRUM

VOLG ONS OP

Alumni – University of Groningen
Alumni – University of Groningen
Alumni – University of Groningen
alumniuniversityofgroningen

Alumnibijeenkomst Chili

Op **donderdag 25 januari** is er een alumnibijeenkomst in de voormalige Nederlandse residentie in Santiago, Chili. De avond begint om 18.00 uur en heeft als thema Diversity in childhoods: lessons, future and impact.

Alumnibijeenkomst Den Haag

Hoe moeten we omgaan met migratie? En wat betekent de vergrijzing voor Nederland? **Dinsdag 12 februari** spreken Helga de Valk (honorair hoogleraar migratie en levensloop, plaatsvervangend voorzitter van de Staatscommissie demografische ontwikkelingen 2050 en directeur van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut) en René Paas (Commissaris van de Koning van Groningen en alumnus rechten) over de veranderingen die Nederland de komende jaren te wachten staan in de bevolkingssamenstelling. Van 18.00 tot 20.30 uur bij Beeld en Geluid in Den Haag. In samenwerking met alumninetwerk Zuid-Holland en de provincie Groningen.

Alumnidag Farmacie

Heb je farmacie gestudeerd? Kom dan naar de alumnidag op **zaterdag 6 april**! Het belooft een inspirerende dag te worden, waarin we herinneringen ophalen, ervaringen delen en de banden tussen oud-studenten versterken. Op PSGRONINGEN.NL volgt binnenkort meer informatie.

Lustrum RUG en Alumnidag

De Rijksuniversiteit Groningen bestaat dit jaar 410 jaar! Dat vieren we van **21 - 25 mei 2024** met een gevarieerd programma met als centraal thema 'Making Connections.' Voor oud-studenten is er de speciale terugkomdag, de Alumnidag, op **zaterdag 25 mei**.

Alumnibijeenkomsten Mexico, Brussel en Rome

Alumnibijeenkomsten in onder meer Mexico, Brussel en Rome zijn in voorbereiding. Volg onze social media en website voor actuele informatie.

‘We willen dementie zo mainstream maken als Coca-Cola’

DORIEN VRIELING

FILM

WWW.SUPER7EVEN.NL WWW.HUMAN-FOREVER.COM

Wat maakt het leven de moeite waard als je oud bent en dementie hebt? Die vraag staat centraal in de film *Human Forever*. Filmmaker Jonathan de Jong (40) en verpleegkundige Teun Toebes reisden de wereld over om te laten zien dat de zorg voor mensen met dementie anders kan. De film werd in oktober vertoond op de internationale conferentie ‘Defeating Dementia’ in Den Haag.

Toen hij nog rechten studeerde in Groningen, attendeerde de broer van Jonathan de Jong hem op een bijbaan. Of hij zin had om als weekendchauffeur mensen met dementie van en naar de dagbehandeling te brengen. ‘Mijn broer was enthousiast, het verdiende goed, dus ik dacht: waarom niet.’

Heel veel gelachen

Zo kwam hij voor het eerst in contact met mensen met dementie. Hij zag hoe het eraan toe ging op de afdeling waar ze behandeld werden. ‘Het klassieke beeld: mensen die door de gangen schuifelen en soms gefixeerd in een stoel zitten. Ik werkte met leeftijdgenoten en allemaal zeiden we: als we zo moeten eindigen, dan liever een spuitje.’

Maar hij zag ook een kant van dementie die nieuw voor hem was. Tijdens de autoritten leerde hij de patiënten kennen. ‘Allemaal heel verschillende mensen, met wie je vaak nog enorm veel plezier kon hebben. Ik heb toen heel veel gelachen.’

Spartaans maar liefdevol

Een slordige twintig jaar later is dementie misschien wel het onderwerp van zijn leven geworden. In 2019 maakte hij het bekroonde programma ‘Het zal mij een zorg zijn’, over het leven van ouderen met dementie op een zorgboerderij. Naar aanleiding daarvan werd hij in contact gebracht met de 15 jaar jongere verpleegkundige Teun Toebes, die in een verpleegtehuis in Utrecht was gaan wonen om te ervaren hoe het leven daar is. Samen bedachten ze het plan voor de film die in november in de bioscopen draaide: *Human Forever*.

De film laat zien hoe de zorg voor mensen met dementie er in verschillende landen uitziet. Het gaat van een sfeervol ingerichte commune in België naar een spartaans, maar liefdevol verpleeghuis in Moldavië en van Zuid-Afrika, waar een dochter de zorg voor haar aan dementie lijdende vader op zich heeft genomen, naar Denemarken. In een Deense instelling krijgen de bewoners veel vrijheid.

Teun Toebes (l.) in Moldavië

Kwaliteit van leven

Het is duidelijk wat de makers willen laten zien: de zorg voor deze doelgroep kan liefdevoller, menswaardiger. Iemand met dementie is niet in de eerste plaats zijn ziekte, hij is bovenal méns. ‘In Nederland is de kwaliteit van zorg voor deze mensen heel hoog, maar dat is iets anders dan de kwaliteit van leven.’ Er is in Nederland veel aandacht voor risicomijding, vindt De Jong. Bewoners met dementie in instellingen mogen vaak nauwelijks naar buiten. ‘Natuurlijk moet je nadenken over risico’s, maar je kunt je wel afvragen hoe die zich verhouden tot de kwaliteit van leven. In het hele leven gaan er dingen mis. Moet je alles in het werk stellen om te voorkomen dat iemand valt, verdwaalt, misschien zelfs overlijdt? Of weegt het zwaarder dat iemand zijn laatste jaren nog op een fijne manier kan doorbrengen?’

Hele maatschappij

De Jong en Toebes willen met de vele voorbeelden in hun film en het bijbehorende boek, *Een wereld te winnen*, vooral laten zien dat het anders kan. Er is een cultuurverandering nodig, zeggen ze – niet alleen in de zorg, maar in de hele maatschappij. ‘Het gaat ons er vooral om dat we mensen met dementie zelf vragen waar ze behoefte aan hebben, en dat iedereen gaat nadenken over de vraag: hoe wil ik leven als ik dementie krijg?’ Met ‘iedereen’ bedoelt hij letterlijk iedereen, dus ook jonge mensen. ‘Dementie wordt vaak gezien als een onderwerp van ouderen, maar het gaat de hele maatschappij aan. En gelukkig komen er ook een hoop jongeren naar de film kijken. Dat is supergaaf. We willen dementie zo mainstream maken als Coca-Cola.’

Makkie Metsemakers, organisatieadviseur van ST Groep

Veranderen met een sociotechnische bril

De aankondiging van een organisatieverandering wordt niet vaak met enthousiasme ontvangen in de bedrijfskantine. In tal van organisaties zijn mensen veranderingsmoe, zegt organisatieadviseur van ST Groep Makkie Metsemakers. 'Vaak omdat die veranderingen niet worden afgemaakt en daardoor niets opleveren.' Hij gebruikt de zogenaamde sociotechnische benadering om organisaties te adviseren en geeft hierover college aan de deelnemers van de leergang Leiderschap in Management van AOG School of Management.

TEKST MARJAN BROUWERS • FOTOGRAFIE WOUTER GHIJS

Als student Bedrijfskunde aan de TU Eindhoven raakte Metsemakers in de ban van de sociotechniek: een stroming in de bedrijfskunde die in de jaren vijftig is ontstaan en in de jaren negentig in Nederland breder bekend werd: 'In allerlei sectoren nam de druk toe om sneller te leveren, de klant centraal te zetten, maatwerk te leveren en tegelijkertijd razendsnel te reageren. De traditionele manier van organiseren bleek niet meer te voldoen.'

Organiseren met variatie en regelmogelijkheden

Metsemakers ging aan het werk als organisatieadviseur en begeleidt als partner van de ST Groep organisaties bij veranderingsprocessen vanuit een sociotechnische invalshoek. 'De sociotechniek helpt organisaties enerzijds om beter en gemakkelijker te presteren. Anderzijds laten we zien hoe belangrijk het is om de mensen in je organisatie de mogelijkheid te geven om hun werk goed te doen, met voldoende regelmogelijkheden om de problemen die ze tegenkomen zelf op te lossen. Daar schuurt het nogal eens, waardoor mensen stress kunnen krijgen en werkdruk ervaren. Het gaat erom dat mensen voldoende regelmogelijkheden hebben om de variatie en verstoringen in het werk aan te kunnen en hun werk goed te kunnen doen, wat natuurlijk ook direct gevolgen heeft voor de prestaties van een organisatie.'

Geen afvinklijstje

Om veranderingen in een organisatie te laten landen, is veel nodig, zegt hij. 'Je moet een tandje dieper gaan en je realiseren dat veranderingen complex zijn en veel tijd vergen. De keuzes die je bij het organiseren maakt, werken door in wat

mensen zien, horen en voelen, waar ze last of plezier van hebben, voor zich uitschuiven of over de muur gooien. Gedrag en cultuur komen niet uit de lucht vallen, maar hangen logisch samen met je organisatie. Dan is het van belang om met je organisatiekeuzes een krachtenveld te creëren die gewenst gedrag stimuleert en het gewenste presteren mogelijk maakt. Veranderingen vragen mensen om nieuwe gewoontes aan te leren en nieuwe manieren van kijken en denken aan te leren. Daarbij mag je niet onderschatten hoe invloedrijk belangen, verlangens, status en privileges zijn, ook al worden deze zelden open besproken. En soms raken mensen bepaalde verworvenheden kwijt. Dan zullen deze personen de verandering proberen te ondermijnen. Een ingrijpende verandering vereist altijd managementaandacht en daarmee managementcapaciteit. Daarom is het van belang om het adaptievermogen van je organisatie goed in de gaten te houden. Dat betekent dat je niet te veel veranderingen in korte tijd kunt doorvoeren, want dat kan je lijnmanagement gewoon niet aan.'

Wat moet je en wat wil je?

Welke veranderingen nodig zijn, verschilt sterk per organisatie en sector. Soms gaat het om de invoering van een nieuwe ICT-systeem, soms om een totaal andere manier van werken. Metsemakers: 'Wij helpen dan om door de sociotechnische bril naar je organisatie te leren kijken. Wat moet je? Dat slaat op de prestatie-eisen uit de omgeving. Wat wil je? Dat zijn je visie, missie of ambitie. Vervolgens maak je heel bewust keuzes ten aanzien van je structuur, de competentieontwikkeling van je mensen, de aannames die er rondgaan, de systemen die je ontwerpt, je procedures, je spelregels en het beleid wat je met elkaar afspreekt. Als dat allemaal goed gaat, willen de meeste mensen niet meer terug naar de oude situatie. Maar dat wil niet zeggen dat je organisatievisie altijd met applaus wordt ontvangen. Integendeel. Er zullen altijd mensen zijn die zich zorgen maken of bang zijn hun eigen verworvenheden of machtspositie te verliezen. Wat je ook doet, je zult altijd op de tenen van bepaalde mensen gaan staan.'

Zelfsturen met of zonder managers

Het werken met zelfsturende teams komt oorspronkelijk voort uit de sociotechnische aanpak, maar Metsemakers maakt zich zorgen over de manier waarop veel organisaties met zelfsturing omgaan. 'Ik geloof zowel heilig in zelfsturende teams als in een hiërarchie met een duidelijk eigen besturingshorizon en toegevoegde waarde. Helaas denkt men nogal eens dat zelfsturing betekent dat je geen leidinggevenden meer nodig hebt. Dan kopiëren ze het concept van een andere organisatie, maar dan zonder de achterliggende principes. Juist bij zelfsturing heb je goede leidinggevenden nodig. Zeker bij beginnende teams is het belangrijk om niet alleen het collectief aan te sturen, maar ook de individuele teamleden.
Wat ik ook vaak zie, is dat bij teamontwikkeling slechts aandacht is voor het sociale deel: elkaar feedback geven en aanspreken op ongewenst gedrag gecombineerd met een stukje groepsdynamica. Het gaat ook om de verdere ontwikkeling van het vakmanschap of professionalisering en de zelfstandigheid van je team en je teamleden en de resultaatgerichtheid. Daaraan wordt naar mijn mening vaak te weinig aandacht besteed, terwijl deze ontwikkeling juist meteen doorwerkt in de gewenste onderlinge samenwerking.'

De rollen van leidinggevenden

Leidinggevenden spelen een grote rol in veranderingsprocessen, benadrukt Metsemakers. Hij somt de rollen op die leidinggevenden vervullen: 'De rol van de leider is dat je naar buiten kijkt, je betekenis kunt geven aan de ontwikkelingen die je ziet, dat je kansen en risico's kunt onderscheiden en die kunt vertalen in een visie waarin je mensen meeneemt en obstakels wegneemt. Als manager heb je de rol ervoor te zorgen dat je de gewenste resultaten behaalt en de prestaties verbetert. Als coach, tot slot, help je individuen en teams in hun ontwikkeling en bevorder je de samenwerking met anderen, binnen en buiten je organisatie. Populistische uitspraken dat we alle managers de laan kunnen uitsturen vind ik onrechtvaardig. Veel leidinggevenden hebben organisaties jarenlang draaiend gehouden en hebben het vuur uit de sloffen gelopen om verstoringen en problemen op te lossen. Bovendien heb je ze ook gewoon nodig voor complexe besturingsvragen omtrent de toekomst en de hiervoor benodigde inrichting van je organisatie.'

Leren kijken met de sociotechnische bril

Tijdens de leergang Leiderschap in Management laat Metsemakers deelnemers door de sociotechnische bril hun eigen complexiteit in kaart brengen. 'Ik laat ze de bouwstenen van hun product of dienst uittekenen, zodat de afhankelijkheden en verstoringsrisico's zichtbaar worden. Die zet ik af tegen de prestatie-eisen die organisaties moeten waarmaken en de visie die ze willen realiseren. Vaak zien deelnemers dan dat de huidige manier van organiseren belemmerend werkt en dat er een verandering nodig is. Vervolgens laat ik zien hoe je een organisatie kunt herontwerpen en hebben we het uitgebreid over de principes van zelfsturing en teamontwikkeling.'
Hij verwacht niet dat de deelnemers die kennis meteen in praktijk brengen. 'Ik probeer ze een nieuwe manier van kijken bij te brengen, zodat ze de problemen in hun eigen organisatie herkennen. Ik probeer je tot op het bot te verpesten, zeg ik er dan bij, want als je eenmaal door deze bril leert kijken, kun je die problemen niet meer niet zien. Of je er dan ook meteen iets aan kunt doen, is de vraag. Dat hangt af van je positie. Bovendien kun je deze veranderingen niet tussen de soep en aardappelen realiseren en zeker niet in je eentje. Daarvoor heb je medestanders nodig die ook ervan overtuigd zijn dat een bepaalde verandering nodig is.'

Tijdens de academische leergang Leiderschap in Management ontwikkel je een aantal cruciale managementcompetenties zoals strategisch denken, resultaatgerichtheid en het veranderen van organisaties of onderdelen daarvan. Dat stelt je in staat om juist te handelen bij complexe dilemma's en paradoxen. De volgende editie start 14 mei 2024.
Meer weten? Scan de QR-code.

De vooruitgang voor zijn.

AOG school of management

Het dorp Welle, Oeganda

Basisinkomen blijkt een effectieve methode van ontwikkelingshulp te zijn

Gewoon geld overmaken aan mensen die in armoede leven werkt. Ze investeren het dan in voedsel, schoon drinkwater, onderwijs en een duurzaam huis met zonnepanelen. Dat blijkt uit onderzoek van promovenda Lisa van Dongen naar een project van de Nederlandse organisatie INclusion, die in 2020 als eerste een basisinkomenproject startte in Oeganda.
Lees meer op WWW.RUG.NL/UNIVERSAL-BASIC-INCOME

Waarschuwing John Morijn

Wanneer we niet opletten kan Nederland aansluiten in het rijtje Polen, Hongarije en Slowakije, waar radicaal-rechts het voor het zeggen kreeg, waarschuwde John Morijn in *NRC*, maar ook op onder meer RTV Noord. Volgens de bijzonder hoogleraar recht en politiek in internationale betrekkingen aan de RUG heeft Nederland nauwelijks in de gaten wat het land dan te wachten staat. Een partij als de PVV kan volgens hem in korte tijd veel schade aanrichten. Morijn volgde de verkiezingen vanuit de VS, waar hij een jaar gasthoogleraar is bij de Amerikaanse topuniversiteit Princeton.
Zie: WWW.RTVNOORD.NL , zoeken op John Morijn.

Ruimte om gelukkig oud te worden

Louise Meijering, hoogleraar Gezondheidsgeografie, hield in november haar oratie 'Ruimte voor gezondheid' over hoe vorm te geven aan duurzame gemeenschappen in een vergrijzende samenleving. Meijering: 'Er is winst te halen in het eenvoudiger maken van de regelgeving. Vooral voor mensen in een kwetsbare positie.'
Lees meer op WWW.RUG.NL/GROW-OLD-HAPPILY

FOTO DAVID VROOM

Alleen samen bouwen we een kindvriendelijke stad

Een fijne stad om op te groeien. Veilig, speels, met natuurlijke ontmoetingen tussen bewoners van verschillende generaties, uit verschillende sociale lagen. Dat is de missie van Viviana Cordero Vinueza. In Groningen combineert de Ecuadoriaanse promovenda eeuwenoude waarden uit de inheemse cultuur met straatervaringen en mondiale academische inzichten. Kinderen zijn haar gids.
WWW.RUG.NL/CHILD-FRIENDLY-CITIES

De bacterie en het brein

'De weg naar een gezond brein loopt voor een niet onaanzienlijk deel via je darmen. Zorg goed voor de miljarden bacteriën die daar leven en je verkleint de kans op depressie, overgewicht of Alzheimer'. Dit zei psychiater Iris Sommer 23 oktober in *Trouw* naar aan leiding van het verschijnen van haar laatste boek *De bacterie en het brein – De invloed van je darmflora op de gezondheid van je hersenen*. De hoogleraar Biologische aspecten van psychose aan het UMCG heeft een talent haar klinisch-neurowetenschappelijke kennis te delen met een groot publiek. Dit doet Sommer met haar boeken en lezingen, in interviews maar ook met de podcastserie Baan door het Brein van BNR.
WWW.RUG.NL/IN-BEELD-IRIS-SOMMER

Qi Chen oogst pitrus

FOTO LEONI VON RISTOK

Zelfaangedreven sensor van pitrus

Macromoleculair chemicus Qi Chen ontdekte dat materiaal uit het stengelmerg van de pitrus ('sneeuwvlokjes' met een unieke vorm) een perfecte grondstof is voor de bouw van een nanogenerator. Dit kleine apparaatje produceert een elektrische lading die gebruikt kan worden als sensor of als energiebron. Zo'n nanogenerator kan de huidige trend van steeds kleinere draagbare devices helpen verduurzamen: het neemt de plaats in van batterijen die uiteindelijk in het elektronisch afval zouden belanden.
WWW.RUG.NL/SCIENCELINX-SENSOR-FROM-PLANTS

COLOFON 37e JAARGANG – 4e NUMMER/DECEMBER 2023 – ISSN 0921-1721 WWW.RUG.NL/BROERSTRAAT5

Broerstraat 5 is een kwartaalmagazine voor alle afgestudeerden, gepromoveerden en relaties van de RUG, inclusief oud-cursisten van de Academische Opleidingen Groningen. Vanaf 2024 worden het lente- en herfstnummer uitsluitend online gepubliceerd. Als alumnimagazine wil het ertoe bijdragen dat het contact tussen de universiteit en iedereen die daar onderwijs heeft gevolgd in stand blijft en zo mogelijk intensiever wordt. Heeft u opmerkingen of ideeën? Laat het ons weten! REDACTIE Fenneke Colstee, Sophie Dannenburg-Douwes, Merel Weijer, Bert Wolfkamp BEELDREDACTIE Merel Weijer HOOFDREDACTIE Fenneke Colstee-Wieringa REDACTIEADRES Redactie Broerstraat 5, Postbus 72, 9700 AB Groningen T (050) 363 52 36 redactieB5@rug.nl VORMGEVING In Ontwerp, Assen DRUK Habo DaCosta OPLAGE 93.000 ADRESWIJZIGINGEN Indien u wijzigingen wilt doorgeven of contact niet op prijs stelt, kunt u zich wenden tot Alumnirelaties RUG: **T (050) 363 7595**, **alumni@rug.nl** of via **www.rug.nl/alumni/wijzigingen** De RUG hecht veel waarde aan contact met haar oud-studenten. Conform de Algemene Verordening Gegevensbescherming gaat de universiteit zorgvuldig met adresgegevens om. **www.rug.nl/alumni/privacy**

Adreswijzigingen en e-mailadres doorgeven

PEFC
PEFC/30-31-287
PEFC-gecertificeerd
Dit product komt uit duurzaam beheerde bossen en gecontroleerde bronnen
pefc.nl

FOTO EVY HACHMANG

Liefdevol koken, samen eten

Faouzi Chihabi (61) kreeg een islamitische opvoeding, studeerde theologie in Leuven en godsdienstwetenschap in Groningen, was dominee en nog heel veel meer. Maar nu runt hij het sociale project de Rotterdamse Stadskeuken. Daarnaast kookt hij met zijn Stichting Relationeel Koken voor groepen mensen ‘die het nodig hebben’. In de decembermaand zijn dat 140 eenzame Rotterdamse ouderen.

Behalve dat de van afkomst Belgisch-Marokkaanse Chihabi domineeswerk deed, was hij ook carrosseriehersteller, beleidsmedewerker voor de Europese Commissie en uitbater van een vooraanstaand Italiaans restaurant in Rotterdam. Nu runt hij dus de Rotterdamse Stadskeuken, een sociale onderneming waar mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt het horecavak kunnen leren, en buurtbewoners lekker kunnen eten.

Herboren

Is er een gemene deler te vinden in al deze diverse bezigheden? Volgens Chihabi gaat het allemaal om het opbouwen van een relatie en het geven van liefde en aandacht. ‘Thuis in het gezin waar ik opgroeide, bij mijn oom en tante in België, was weinig warmte. Ik heb een grote drive om juist wel warmte te geven, om te verbinden en om anderen verder te helpen. Dat zit in veel van mijn werk dat ik doe of gedaan heb denk ik, zeker als dominee en in de horeca-branche. Toen ik stopte met het domineeswerk voelde ik me wat ontheemd. In de keuken voelde ik me weer als herboren.’

De Italiaanse keuken is favoriet voor Chihabi. ‘De eenvoud en puurheid van de gerechten, met heel weinig maar heel goede ingrediënten, dat kan mij echt ontroeren. Je proeft de liefde en de aandacht. Mijn vroegste eetherinnering is ook heel eenvoudig: een ei. Ik ben geboren in een klein dorpje in de bergen van Marokko. In dat dorpje was helemaal niets. Geen elektriciteit, we moesten hout sprokkelen om te kunnen koken. Een ei van onze eigen rondscharrelende kippetjes was daar echt een feest. Op de dag van mijn besnijdenis, ik was denk ik een jaar of vier, stonden overal schalen met eten, waaronder eieren. Toen het gebeurd was, gilde ik het uit van de pijn en rende naar mijn oma. Die stopte toen gauw een ei met zout en komijn in mijn mond. Traumatisch, maar het ei was heerlijk.’

De verhalen en de zorgen

Dat eenvoud en goede, eerlijke producten belangrijk zijn, wil Chihabi ook de mensen die hij opleidt in de Rotterdamse Stadskeuken meegeven. Maar het koken is een middel om de mensen iets te leren, geen doel. ‘Samen koken geeft de ideale omstandigheden voor een goed gesprek. Je staat zij aan zij aan een werkbank, hoeft elkaar niet aan te kijken, en bent ondertussen bezig met je handen. En dan komen de verhalen en de zorgen.’

Weggegooid broodje

Wat Chihabi de mensen al kokend mee wil geven, is dat ze hun waarde zien. ‘Dat heb ik ook moeten leren. Ik weet nog goed dat in de hectiek van de lunch een van mijn leerlingen een keer een vreselijk lelijk Italiaans broodje had klaargemaakt. Ik gooide het weg en wilde een nieuwe maken, tot ik het gezicht van die leerling zag. Hij identificeerde zich met dat weggegooide broodje, hij voelde zich waardeloos. Nu weet ik: we leggen het opzij, en maken samen een nieuwe, en we bewaren de rust. Ik vind het een voorrecht om al die leerlingen, oud en jong, verder te mogen helpen. De soefist Khalil Gibran schreef ooit: “Arbeid is zichtbaar gemaakte liefde.” En eten is een heel dankbaar middel om dat mee te doen.’

SARA PLAT

WWW.ROTTERDAMSESTADSKEUKEN.NL

De begrafenisondernemer kreeg tijdens de studie godsdienstwetenschappen al een baantje in de lijkverzorging. Afstuderen kwam er toen niet meer van. De doopsgezinde predikant liet zich verrassen door wat op haar pad kwam, maar ziet in dat pad wel de hand van God.

ELLIS ELLENBROEK

RETOURADRES: RUG/A&F, POSTBUS 72, 9700 AB GRONINGEN, NEDERLAND
ABONNEREN, ABONNEMENT OPZEGGEN OF ADRES WIJZIGEN: **ALUMNI@RUG.NL**

WIETEKE VAN DER MOLEN (48)

STUDIE godsdienstwetenschappen en godgeleerdheid 1993-2001, in 2001 ook de kerkelijke opleiding aan doopsgezind Seminarium Amsterdam voltooid; in 2008 gepromoveerd aan de RUG **IS** predikant-directeur doopsgezind broederschapshuis Dopersduin in Schoorl. www.dopersduin.nl **HUISHOUDEN** partner Martijn (49); zoons Job (26) en Simon 19) zijn uit huis **HUIS** beheerderswoning op terrein Dopersduin **INKOMEN** 5.530 euro bruto in 2022

'Mijn leven is een verzameling toevalligheden. Ik zie daar wel iets van goddelijke leiding in. Je laat dingen op zijn beloop en komt ergens uit. Dat is dan de plek waar je kennelijk moet zijn.
Mijn vader had een boerderij. Wij gingen nooit op vakantie. Maar via via kwam ik als kind bij een doopsgezind zomerkamp terecht in Giethoorn. Later kwam ik in de leiding van die zomerkampen. Zo raakte ik betrokken bij de doopsgezinden. Van huis uit waren wij niet kerkelijk.
In 1996 ben ik gedoopt, in Groningen. Het jaar daarop werd mijn oudste zoon Job geboren. Ik was onbedoeld zwanger geraakt. Job is zo'n beetje groot geworden op de faculteit waar ik godsdienstwetenschappen en theologie studeerde. Ik nam hem vaak mee.
Dopersduin is een doopsgezind broederschapshuis voor ontmoeting, bezinning en ontspanning. Mensen van de eigen gemeenschap komen hier, maar ook veel niet-doopsgezinden. Het jaar rond hebben we hier allerlei groepen. Het is een zachte plek, naïef bijna. Een beetje in de wereld, maar niet van de wereld. Wie alleen naar onze vakantieweken komt, is aan het eind van zo'n week familie. Zo gaat het. In 2013 ben ik begonnen als predikant-directeur, mijn partner werd beheerder-directeur. Daarvoor was ik predikant van de doopsgezinde gemeente van Schagen en omstreken.
Ik ben geen klassieke predikant met een roeping, die vanuit een voorgevormd geloof de Bijbel leest en naar de kerk kijkt. Ik ben meer een godsdienstwetenschapper, een beschouwer, dan dat ik weet hoe het moet.
De doopsgezinde geloofsgemeenschap kent geen hiërarchie en geen dogma's. Er is geen kerkelijke leer. Doopsgezinde gemeenten zijn volstrekt autonoom. De mensen bepalen samen de richting. Mijn speelruimte in Dopersduin is groter dan ik in een gewone gemeente ooit zal hebben.
Mijn eigenlijke functie is de visie voor het huis uitstippelen, de gemeenschap helpen bouwen en vrijwilligers trainen. Maar als het nodig is ben ik hier ook aan het verbouwen. Ik kook, verwissel de vuilniszakken en sta desnoods de riolering open te peuteren als die verstopt is. Heel hands on.
Aan Schoorl heb ik wel ontzettend moeten wennen. Het is hier enorm bosrijk. Ik ben er eentje van de verre einders. Die zijn hier ver te zoeken.'

TOON VAN DEN BOOGAARD (50)

STUDIE godsdienstwetenschappen 1993-1998 (propedeuse behaald) **IS** begrafenisondernemer in Lochem **HUISHOUDEN** met dochter Rivka (10); relatie met Floortje Goettsch (40) **HUIS** rijtjeshuis Lochem **INKOMEN** ca. 55.000 euro bruto per jaar

'Toen ik een jaar of zeven was schijn ik tegen mijn moeder gezegd te hebben dat ik in de uitvaart wilde. Het zit niet in de familie, dus waar dat vandaan kwam? Als we op vakantie archeologische opgravingen bekeken, ging ik in graven liggen om te zien of ik erin paste. Ik was jong hè, dan doe je rare dingen. Dat doe ik nou nooit meer! Tijdens de studie kwam ik voor een opdracht op begraafplaats Selwerderhof. Ik leerde er mensen kennen en rolde de laatste verzorging in. Het werd de nekslag voor de studie. Op een gegeven moment zat ik met een pieper in college. Kwam er een overlijdensmelding, dan was ik weg. Mijn studentenbaan bij een uitvaartverzorger in de stad bestond niet alleen uit dragen van de kist, maar ook uit wassen, kleden en kisten. Ik heb er nog steeds wel spijt van dat ik de studie niet heb afgemaakt.
Ik werd zelf uitvaartverzorger. Nu ben ik in loondienst bij Monuta, maar ik was ook eigen baas. Daar tussenin zat een pauze van anderhalf jaar waarin ik geprobeerd heb de zaak van een kennis over te nemen. Een prachtig bedrijf in inrichten van kerken en religieuze ruimtes. De overname kwam niet rond bij de bank door corona.
Als uitvaartverzorger ga ik naar de familie om te overleggen hoe ze een begrafenis of crematie in willen vullen en dat zetten we dan samen in elkaar. Het is een heel creatief beroep, een soort eventplanning. Anderen leren hoe je zo'n ritueel maakt trekt mij. Ik ben nu in training voor een meer coachende rol.
Je maakt bijzondere dingen mee. We zijn een keer met de hele stoet door de drive-in van McDonald's gereden, omdat de overledene gek was op hamburgers.
Het is volslagen onplanbaar werk. Soms breng ik mijn dochter naar school en dan ben ik hier op kantoor. Als er dan niemand is ga ik wel eens een uur muziek maken. Ik houd van Ierse folk. Ik speel zelf houten dwarsfluit. Er ligt een reservefluit in mijn bureaula. Het is maar goed dat mensen niet zien dat ik in mijn pak onder een tl-buis wat zit te oefenen.'